

**METODOLOGIJA
STATISTIKE ROĐENIH**

Metodološke upute

Sarajevo, studeni
2007

Izdaje: Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine,
Bosna i Hercegovina, Sarajevo, Zelenih beretki 26

Odgovara ravnatelj: Zdenko Milinović, dipl.ecc.

Pripremila: Nora Selimović, stručni savjetnik

Lektorica za hrvatski jezik: Marija Kovačić-Šmalcelj

Tehnički uredio: Aziz Vreto

Molimo korisnike da pri uporabi podataka navedu izvor.

KAZALO

PREDGOVOR.....	5
U V O D.....	6
1. PRAVNA OSNOVA ISTRAŽIVANJA STATISTIKE ROĐENIH.....	8
1.1. Izvori podataka.....	10
1.2. Zakon o matičnim knjigama Bosne i Hercegovine.....	11
1.2.1. Matična knjiga rođenih.....	11
1.2.2. Zajedničke odredbe upisa u matične knjige.....	13
2. METODOLOŠKE OSNOVE.....	14
2.1. Cilj istraživanja.....	15
2.2. Predmet istraživanja i jedinice promatranja.....	15
2.3. Definicije, objašnjenja i međunarodne preporuke.....	16
2.3.1. Međunarodne preporuke.....	16
2.3.2. Sadržaj podataka statistike rođenih, definicije i objašnjenja.....	17
2.4 Metode za izračun temeljnih demografskih pokazatelja.....	30
3. ORGANIZACIJA I PROVEDBA ISTRAŽIVANJA.....	40
3.1. Obuhvat.....	41
3.2. Teritorijalna organizacija.....	41
3.3. Sudionici istraživanja.....	41
3.4. Rokovi za prikupljanje, obradu i diseminaciju podataka.....	42
4. INSTRUMENTI ISTRAŽIVANJA.....	42
5. PRILOG 1: KODEKSI ŠIFARA.....	43
6. PRILOG 2: SPISAK PUBLIKACIONIH TABLICA ZA RAZINU BIH.....	49
7. LITERATURA.....	54

PREDGOVOR

Ova metodologija sadrži zakonske osnove, međunarodne preporuke, cilj, predmet i definicije za istraživanje o rođenim, metode za izračunavanje temeljnih demografskih pokazatelja, te organizaciju provedbe istraživanja.

Metodologija je terminološki i sadržajno usklađena sa zakonskim osnovama Zakona o matičnim knjigama, pozitivnim propisima vezanim za ovo područje rada, te preporukama UN-a i Eurostata, potrebama za podacima vitalne statistike za Bosnu i Hercegovinu, kao i međunarodnim zahtjevima.

Ova je metodologija namijenjena prvenstveno statističarima koji sudjeluju u metodološkim pripremama i prikupljanju statističkih podataka radi boljeg razumijevanja i lakše primjene međunarodnih standarda u redovitim statističkim istraživanjima. Također je namijenjena korisnicima statističkih podataka radi ispravne analize i interpretacije dobivenih rezultata.

U završnici ove metodologije u prilogu su dati kodeksi-šifarnici koji se koriste u statistici rođenih, kao i spisak seta obveznih tablica za razinu Bosne i Hercegovine.

RAVNATELJ

Zdenko Milinović

U V O D

Demografija kao znanost o stanovništvu proučava sve zakonitosti i tendencije u promjenama, uzroke promjena i elemente koji utiču na promjene strukture stanovništva.

Statistika stanovništva se odnosi na numeričke podatke o stanovništvu utemeljene na promatranju, odnosno prikupljanju, obradi, pregledanju radi eliminiranja nekonzistentnosti ili nepodudarnosti, tabeliranju prema određenim klasifikacijama ili grupiranju podataka prema različitim skupinama, publiciranju te diseminaciji podataka na drugi način.

Statistika stanovništva ujedno označuje metode kvantitativne analize podataka o stanovništvu, odnosno načine prikupljanja i prezentiranja statističkih informacija o stanovništvu.

Statistika stanovništva se općenito prezentira pojmom zemljopisnog distribuiranja stanovništva obzirom na njegovu raznolikost strukturu.

Temeljna statistička jedinica promatranja u statistici stanovništva je pojedinac ili osoba. Stanovništvo je skup sastavljen od različitih pojedinaca, pa struktura odnosno sastav stanovništva prema nekom obilježju znači i podjelu frekvencija prema modalitetima tog obilježja.

Promjene strukture stanovništva određenog područja su pod utjecajem komponenata prirodnog (natalitet i mortalitet) i mehaničkog (imigracija i emigracija) kretanja stanovništva, a pritom vrijedi i obratno.

Sustav vitalne statistike se definira kao ukupan proces prikupljanja podataka pri tzv. građanskim evidencijama (administrativni izvori podataka) ili popisivanju koje se odnosi na specifične vitalne događaje, ovisno o zakonodavstvu pojedine države (rođenja, posvojenja, vjenčanja, razvodi ili poništenja braka, smrti i sl.), karakteristikama tih vitalnih događaja, odnosno o licima (osobama) na koje se ti vitalni događaji odnose te obradu, kontrolu, analizu i diseminaciju tih podataka u statističkom obliku.

Sustav vitalnih događaja treba biti sveobuhvatan, tj. treba uključiti sve vitalne događaje na svakom zemljopisnom teritoriju (teritorijalne jedinice), te u svakoj populacijskoj skupini na razini jedne države.

Vitalna statistika je temeljni izvor podataka koji se koristi za proučavanje promjena u prirodnom kretanju stanovništva i njegovom razvoju kao dinamici kretanja reprodukcije stanovništva.

Evidencija vitalnih događaja se može definirati kao evidencija koja se odnosi na pojedinca (pojedinu osobu) od njegova rođenja do kraja života, uključujući promjene osobnih stanja građana, tj. u njegovu građanskom i bračnom statusu.

Pod mehaničkim kretanjem stanovništva se podrazumijeva kretanje stanovništva u odnosu na njegove zemljopisne karakteristike, promatrano u jedinici vremena (najčešće kalendarska godina).

Kako bi analize svih tih struktura bile što potpunije, potrebite su potpuna statistička istraživanja kao što je popis stanovništva. Iako je popis, kao dio cjelokupnog sustava informiranja, ujedno najbogatiji izvor podataka o stanovništvu, njegovoj strukturi i kontingentima, treba istaknuti da je to presjek stanja u određenom trenutku. Premda je Popis stanovništva najbogatiji izvor podataka o stanovništvu, njegovu ukupnom broju i strukturi, javlja se potreba za spoznajama o stanovništvu i u međupopisnom razdoblju, a to su podaci o prirodnom i mehaničkom kretanju stanovnika.

Na temelju popisnih podataka, uz korištenje podataka o mehaničkom (migracije) i prirodnom kretanju stanovnika (razlika u broju živorođenih i umrlih), izrađuju se procjene ukupnog broja stanovnika i njegova starosno-spolna struktura, i to na razini države i na nižim teritorijalnim razinama (npr. entitet, županija, općina).

Zadaća istraživanja o rođenim i umrlim je kontinuirano i sustavno prikupljanje informacija vezanih uz evidenciju tih vitalnih događaja upisanih u matične knjige rođenih i umrlih, kao dio praćenja prirodnog kretanja stanovništva. Evidencija vitalnih događaja, a time i evidencija rođenih (živorođenih i mrtvorodenih), stalan je i kontinuiran, ujedno obvezan proces, ne samo tih vitalnih događaja već i njegovih karakteristika sukladno pozitivnim propisima Bosne i Hercegovine.

Podaci vitalne statistike za razinu BiH se objavljuju godišnje u biltenu Demografija. Bilten o stanovništvu je publikacija Agencije za statistiku Bosne i Hercegovine, koja na sveobuhvatan način prikazuje službene statističke podatke o stanovništvu za razinu Bosne i Hercegovine.

Prema Zakonu o statistici BiH («Službeni glasnik BiH» br. 34/2002, 26/04 i 42/04) Agencija za statistiku BiH je nadležna, sukladno međunarodno prihvaćenoj metodologiji, izrađivati i objavljivati statističke podatke za Bosnu i Hercegovinu, a na temelju podataka zavoda za statistiku entiteta, Brčko Distrikta i drugih institucija na razini BiH.

Od međunarodnih publikacija u kojima se iskazuju podaci vitalne statistike Bosne i Hercegovine najvažniji je Demografski godišnjak UN-a (Demographic Yearbook), te publikacija Vijeća Europe «Recent Demographic Developments in Europe».

1. PRAVNA OSNOVA ISTRAŽIVANJA STATISTIKE ROĐENIH

Podaci o rođenim prikupljaju se na tiskanici pod nazivom Statistički listić o rođenju (obrazac DEM-1).

Ovo se istraživanje provodi na temelju Zakona o statistici Bosne i Hercegovine («Službeni glasnik BiH» br. 26/04 i 42/04), Zakona o statistici u Federaciji Bosne i Hercegovine («Službene novine Federacije BiH» broj 63/03), Zakona o statistici Republike Srpske («Službeni glasnik Republike Srpske» broj 85/03), te prema Statističkom programu Bosne i Hercegovine, Planu rada Agencije za statistiku Bosne i Hercegovine, Programu rada Federalnog zavoda za statistiku Federacije Bosne i Hercegovine, Programu rada Republičkog zavoda za statistiku Republike Srpske i Statističkom programu od interesa za Brčko Distrikt, Podružnica Brčko.

1.1. IZVORI PODATAKA

Podaci vitalne statistike temelje se na sustavnom prikupljanju informacija vezanih uz evidentiranje vitalnih događaja.

Podaci koji se odnose na vitalne događaje su evidentirani u matičnim knjigama.

Temeljni izvor podataka vitalne statistike je registriranje vitalnih događaja, definirano kao permanentan upis bilo koje vrste vitalnih događaja; rođenja (živorođenih ili mrtvorodenih), priznanja očinstva, smrti, te sklapanja i razvoda braka.

Evidentiranje podataka vitalne statistike ima dugu povijest. Rođenja, umiranja i vjenčanja u vremenu od 1921. do 1939. godine su evidentirana pretežito u crkvenim knjigama, a neznatan dio u državnim matičnim knjigama.

Zbog nejednakosti u evidentiranju i prikupljanju podataka vitalne statistike nametala se potreba uvođenja zakonske regulative koja bi jednoznačno odredila standarde i načela na području društvene statistike. Neka uvedena načela od tada primjenjuju se i danas.

Prvi propisi koji su određivali građanska stanja datiraju iz 1944. Naime, u ožujku 1944. ZAVNOBiH je izdao «Upute za vođenje matičnih knjiga» i u uvodu tih uputa, pozivajući se na odluke donesene na II. zasjedanju AVNOJ-a, ističe se dužnost vlasti »... nadziranja i odlučivanja u svim društvenim pitanjima, ne samo ekonomije, izobrazbe, zdravstva, itd., nego i takvima koji na prvi mah izgledaju kao da se tiču samo pojedinca. Ako se točnije promatra, vidimo da zadiru i u javne interese. Takvi su odnosi npr. rođenja, vjenčanja i smrti. Uredna državna zajednica mora pratiti razvoj promjene u broju svog stanovništva. Brojčani porast i pad stanovništva je važan iz mnogih razloga... Rođenja i smrti uzrokuju mnoge važne posljedice glede uređenja odnosa u obitelji, imovinskih pitanja kao naslijeđa i drugo...»

Temeljni propisi o građanskom registriranju nalaze se u članku I. tih uputa, gdje se propisuje: »Sva rođenja, vjenčanja i smrti građana koja se dogode na području pojedinog Narodnooslobodilačkog odbora, moraju se upisati u matične knjige.»

Značenje matičnih knjiga je istaknuto u članku 26. stavak 4. Ustava FNRJ, gdje se navodi da je evidentiranje rođenih, umrlih i vjenčanih stavljeno u nadležnost države. U cilju provedbe tog ustavnog propisa proglašen je 1. travnja 1946. »Zakon o državnim matičnim knjigama»,

čiji su propisi jedinstveno vrijedili na cijelom području bivše SFRJ («Službeni list FNRJ» broj 29/1946).

Prema općim odredbama tog zakona radi evidencije osobnih stanja građana vode se državne matične knjige.

Prema članku 3. tog zakona državne matične knjige su javne knjige. Činjenice koje su upisane u matičnim knjigama i koje se njima dokazuju smatraju se istinitima dok se sudbenim putem ne dokaže oprečno. Izvodi iz matičnih knjiga imaju dokaznu snagu javnih isprava. Matične knjige su vođene (članak 4. istog zakona) kod tadašnjih mjesnih i gradskih, odnosno rajonskih narodnih odbora. Člankom 8. je predviđeno da se u konzularnim i diplomatskim predstavništvima FNRJ, gdje je to potrebno, vode i matične knjige rođenih i umrlih za državljane tadašnje države.

Matična knjiga rođenih, kako je to navedeno u citiranom zakonu, temeljna je i glavna matična knjiga jer se u njoj bilježe i oni podaci koji se upisuju u matične knjige vjenčanih i umrlih.

Iz matične knjige rođenih je omogućen uvid u sve podatke koji su određivali građanski status svake osobe, te je ona na taj način postala neka vrsta građanskog registra.

U matičnu knjigu rođenih se upisivalo: rođenje, posvojenje, pozakonjenje, priznanje odnosno odricanje očinstva i majčinstva, skrbništvo i prestanak skrbništva, promjena obiteljskog (prezimana) i rođenog imena.

Osim navedenog, u matičnu knjigu rođenih se upisivao i dan, mjesec, godina, sat i mjesto rođenja, obiteljsko i rođeno ime i spol djeteta, te podaci o obiteljskom i rođenom imenu, godinama starosti, državljanstvu, narodnosti, zanimanju i mjestu stanovanja roditelja.

Na temelju Zakona o državnim matičnim knjigama ministar unutarnjih poslova je propisao Opću uputu za sastav i vođenje državnih matičnih knjiga, a objavljena je u «Službenom listu FNRJ» broj 29/46 4. travnja 1946, gdje je navedeno da se matične knjige vode jednoobrazno na području cijele tadašnje države, ali se navodi, što je bitno za praćenje statističkih podataka o prirodnom kretanju stanovnika, i sljedeće: »...Matičar treba prigodom upisa u matične knjige ispuniti statistički listić za svaki slučaj rođenja, vjenčanja i smrti. Tiskanice za statističke listiće sa svim potrebitim uputama propisuje Državni statistički zavod.»

U 1946. matičari su mjesečno dostavljali statističkim zavodima kotara i gradova, a oni statističkom zavodu NRBiH, podatke o ukupnom broju živorođenih, mrtvorodenih i umrlih prema spolu, te podatke o broju sklopljenih brakova za područja za koja su vodili matične knjige.

Svi podaci o vitalnim događajima do 1950. su se prikupljali zbrojno prema mjestu registriranja, tj. prema mjestu gdje se slučaj dogodio, odnosno prema mjestu gdje je pojedini slučaj rođenja, vjenčanja ili smrti upisan u matične knjige.

Od 1. siječnja 1950. podaci se prikupljaju na temelju individualnih statističkih listića (tiskanica) za svaki upisani vitalni događaj, također prema mjestu registriranja.

Prigodom upisa u matičnu knjigu rođenih matičar je ispunjavao za svako živorođeno ili mrtvorodeno dijete poseban Statistički listić o rođenju.

Ovaj način prikupljanja individualnih podataka je omogućio obradu prema mjestu stalnog stanovanja (prebivalištu), tj. prema mjestu stalnog stanovanja majke za rođenu (živorođenu i mrtvorodenu) djecu.

Kako bi se točno provodilo načelo obrade podataka prema mjestu stalnog stanovanja (prebivalištu), razmjenjivani su statistički listići među tadašnjim republikama. Ta je razmjena obavljena sve do 1991.

Obradom podataka prema mjestu stalnog stanovanja je omogućeno praćenje vitalnih promjena stalnog stanovništva, osobito pri proučavanju reprodukcije stanovništva, odnosno njegovog povećanja ili smanjenja za određeno područje.

Treba napomenuti da je od 1950. do 1959. na tiskanici bilo jedinstveno pitanje «koje je dijete majci po redu rođenja», i to ukupno, dakle živorođeni i mrtvorodeni zajedno, dok se 1959. to pitanje razdvaja i posebice se iskazuje podatak o redu rođenja živorođene, a posebice o redu rođenja mrtvorodene djece. Godine 1961. uvodi se pitanje o «broju sada žive djece» i na ta se pitanja, dakle, o redu rođenja živorođene i mrtvorodene djece, te o tomu «koliko je od te djece u životu», i sada upisuje odgovor na Statističko izvješće o rođenju.

1.2. ZAKON O MATIČNIM KNJIGAMA BOSNE I HERCEGOVINE

Zakon o državnim matičnim knjigama iz 1946, te izmjene i dopune tijekom godina, primjenjivani su do 1992. kada je, na temelju Amandmana LI točka 5. stavak 3. na Ustav RBiH Predsjedništvo Republike Bosne i Hercegovine, na prijedlog Vlade Republike Bosne i Hercegovine, donijelo Uredbu sa zakonskom snagom o matičnim knjigama. Ova je uredba objavljena 9. studenoga 1992. u «Službenom listu RBiH» broj 20/92. S danom početka primjene ove uredbe prestaju važiti Zakon o matičnim knjigama («Službeni list SRBiH» br. 12/74, 38/86 i 33/90) i Zakon o temeljnim podacima za matične knjige («Službeni list SFRJ» broj 6/73), koji je Uredbom sa zakonskom snagom o preuzimanju i primjenjivanju saveznih zakona koji se u Bosni i Hercegovini primjenjuju kao republički zakon («Službeni list SRBiH» broj 20/92) preuzet kao republički zakon.

Prema Dejtonskom mirovnom sporazumu Bosna i Hercegovina je država podijeljena na dva entiteta: Federaciju Bosne i Hercegovine i Republiku Srpsku, te Brčko Distrikt.

Na temelju članka 70. stavak 1. točka 2. Ustava Republike Srpske, te članka 116. Poslovnika Narodne skupštine Republike Srpske, donesen je Zakon o matičnim knjigama koji je objavljen u «Službenom glasniku Republike Srpske» broj 18/1999. Ovaj je zakon u suglasnosti sa zakonom koji je objavljen u «Službenom listu SRBiH» broj 20/92.

Federacija Bosne i Hercegovine nije donosila poseban zakon nego primjenjuje zakon o matičnim knjigama objavljen u «Službenom listu SRBiH» broj 20/92.

U temeljnim odredbama Uredbe sa zakonskom snagom o matičnim knjigama («Službeni list SRBiH» broj 20/92) matične knjige su definirane kao evidencije o osobnim stanjima građana u koje se upisuju činjenice o rođenju, zaključivanju braka i smrti, kao i primjedbe u svezi ovih činjenica.

Prema članku 1. stavak 3. te Uredbe matične knjige, izvodi iz matičnih knjiga i uvjerenja koja se izdaju na temelju matičnih knjiga su javne isprave.

Prema članku 2. stavak 1. Uredbe matične knjige se vode za svako naseljeno mjesto zasebno po matičnim područjima.

Na temelju članka 45. stavak 1. Uredbe sa zakonskom snagom o matičnim knjigama («Službeni list SRBiH» br. 20/92 i 6/93), ministar unutarnjih poslova je donio Uputu o vođenju matičnih knjiga («Službeni list SRBiH» broj 21/93).

Na temelju članka 42. stavak 1. Zakona o matičnim knjigama u Republici Srpskoj («Službeni glasnik Republike Srpske» broj 18/99), ministar Ministarstva uprave i lokalne samouprave je donio Uputu o vođenju matičnih knjiga («Službeni glasnik Republike Srpske» broj 21/99).

Ovim uputama se propisuje način vođenja i čuvanja matičnih knjiga i spisa, način vršenja uvida u matične knjige i spise, način izdavanja izvoda i uvjerenja na temelju matičnih knjiga i postupak za obnovu uništenih ili nestalih matičnih knjiga.

Uputom je određeno i sljedeće:

- matične knjige se vode u dva primjerka: prvi primjerak ili izvornik, i drugi primjerak koji je prijepis prvog primjerka;

- prvi primjerak ili izvornik matične knjige uvijek se vodi u obliku knjige povezane u korice s numeriranim stranicama i ovjerene od nadležnog organa;

- drugi primjerak matične knjige se vodi na istoj tiskanici kao prvi primjerak, ali ne mora biti ukoričen dok se nalazi kod matičara;

- matične knjige se vode kod nadležnog tijela za svako naseljeno mjesto po matičnim područjima;

- u slučaju promjene matičnog područja zaključene matične knjige za naseljena mjesta koja su pripala drugom matičnom području preuzet će matičar tog matičnog područja, a nezaključene matične knjige nastaviti će voditi matičar dotadašnjeg matičnog područja do konca godine i po njihovom zaključenju predat će ih novom nadležnom matičaru. Početkom sljedeće godine matične knjige vodit će se sukladno novim matičnim područjem;

- pri spajanju matičnih područja matičar će preuzeti sve matične knjige koje su vođene za spojena matična područja;

- pri podjeli matičnih područja ili odvajanju naseljenih mjesta ili dijelova naseljenih mjesta iz sastava jednog matičnog područja i pripajanju drugom matičnom području, matične knjige preuzet će matičar kojemu je pripao veći dio matičnog područja koje je podijeljeno.

1.2.1. MATIČNA KNJIGA ROĐENIH

Prema članku 5. Uredbe u matičnu knjigu rođenih se upisuju:

a) pri osnovnom upisu:

1. podaci o rođenju, i to: ime, prezime i spol djeteta, dan, mjesec, godina, sat i mjesto rođenja djeteta, te državljanstvo (u Republici Srpskoj na temelju članka 4. Zakona o matičnim knjigama nacionalnost i vjeroispovijed);

2. podaci o roditeljima djeteta, i to: ime i prezime (za majku i djevojačko prezime), nadnevak i mjesto rođenja, državljanstvo, prebivalište i adresa stana;

b) kao naknadni upisi i bilješke:

1. jedinstveni matični broj,
2. priznavanje i utvrđivanje očinstva i materinstva,
3. produljenje i prestanak produljenja roditeljskog prava,
4. pozakonjenje,
5. usvojenje i prestanak usvojenja,
6. skrbništvo i prestanak skrbništva,
7. zaključenje, prestanak i poništenje braka, te proglašavanje braka nepostojećim,
8. promjena imena i prezimena djeteta i promjena imena i prezimena roditelja, odnosno usvojitelja,
9. promjena državljanstva,
10. smrt i proglašenje umrlim, kao i drugi podaci određeni zakonom.

Prema članku 6. Uredbe, upis rođenja djeteta u matičnu knjigu rođenih se obavlja na temelju usmene ili pismene prijave matičaru matičnog područja na kojemu je mjesto u kojemu se dijete rodilo.

Rođenje djeteta na prometnom sredstvu u tijeku prijevoza prijavljuje se matičaru matičnog područja na kojemu je mjesto gdje se putovanje majke završilo.

Prema članku 8. Uredbe, rođenje djeteta u zdravstvenoj ustanovi dužna je prijaviti zdravstvena ustanova.

Rođenje djeteta izvan zdravstvene ustanove dužan je prijaviti otac djeteta, a ako on nije u mogućnosti to učiniti ili je nepoznat, rođenje djeteta dužan je prijaviti drugi član kućanstva, odnosno osoba u čijemu je stanu dijete rođeno, ili majka čim za to bude sposobna, ili babica ili liječnik ako su sudjelovali pri porođaju, a ako ovih osoba nema ili nisu u mogućnosti rođenje prijaviti, rođenje je dužna prijaviti osoba koja je saznala za rođenje djeteta.

Rođenje djeteta se prijavljuje u roku od 15 dana od dana rođenja (članak 7. Uredbe).

Ako je dijete mrtvo rođeno izvan zdravstvene ustanove, rođenje se mora prijaviti u roku od 24 sata od rođenja djeteta (članak 7. stavak 2. Uredbe).

Osobe koje su po propisu o osobnom imenu ovlaštene odrediti osobno ime djeteta dužne su, radi upisa u matičnu knjigu rođenih, prijaviti nadležnom matičaru osobno ime djeteta najkasnije u roku od dva mjeseca od dana rođenja djeteta (članak 9. Uredbe).

Dijete čiji su roditelji nepoznati upisuje se u matičnu knjigu rođenih koja se vodi za mjesto gdje je dijete nađeno.

Upis se vrši na temelju rješenja nadležnog tijela skrbništva (članak 11. Uredbe).

1.2.2. ZAJEDNIČKE ODREDBE UPISA U MATIČNE KNJIGE

U Uredbi sa zakonskom snagom o matičnim knjigama navedene su temeljne obveze matičara:

- prema članku 23. matičar upisuje u matične knjige samo one činjenice i podatke koji su mu prijavljeni, odnosno koje sadrži akt nadležnog tijela;
- prema članku 28. činjenice o rođenju ili smrti, prijavljene po isteku 30 dana od dana kada su se desile, matičar smije upisati u matične knjige samo na temelju rješenja centra službi sigurnosti (u Republici Srpskoj na temelju rješenja općinskog tijela, članak 27. Zakona o matičnim knjigama), na čijem se području vodi matična knjiga u koju se ima izvršiti upis.

Prema Uputi o vođenju matičnih knjiga («Službeni list RBiH broj 21/93» i «Službeni glasnik Republike Srpske» broj 21/99), matičar:

- upisuje u matičnu knjigu samo ono što su stranke pred njim izjavile ili što je u pismenu sadržano;
- upis obavlja odmah po prijemu prijave ili drugog pismena. Ako matičar dvoji u istinitost prijave ili se to pokaže potrebitim, upis se može odložiti radi ustvrđivanja istinitosti podataka u prijavi. Točnost podataka prije upisa u matičnu knjigu matičar je dužan provjeriti po službenoj dužnosti (članak 26. stavak 2. Uredbe);
- osobni podaci roditelja novorođenog djeteta, osobni podaci bračnih drugova i osobni podaci za umrle osobe se upisuju na temelju podataka iz matičnih knjiga ili drugih javnih isprava. Uz mjesto rođenja, u matičnu knjigu se upisuje i naziv općine;
- podaci o državljanstvu u matičnoj knjizi rođenih se upisuju prema propisima o državljanstvu;
- jedinstveni matični broj građana se upisuje u matične knjige prema odredbama čl. 20. do 26. Pravilnika o tiskanicama i načinu vođenja evidencije o jedinstvenim matičnim brojevima građana i o upisivanju matičnog broja u matične knjige («Službeni list SRBiH» br. 27/80 i 8/88).
- nacionalnost i vjeroispovijed se u matične knjige rođenih upisuju prema izjavi roditelja djeteta.

Ako majka rodi dvoje ili više djece odjednom, svako se dijete upisuje posebice u matičnu knjigu rođenih po redu rođenja. U rubriku »Primjedbe» se upisuje da su djeca blizanci i kod svakoga se navodi redni broj pod kojim je upisan njegov bliznac.

Činjenice o rođenju mrtvog djeteta se upisuju u matičnu knjigu rođenih s podacima koji su predviđeni za živorođeno dijete, a osobno se ime unosi na izričiti zahtjev roditelja. U rubriku «Primjedbe» upisuje se zabilježba «dijete je mrtvo rođeno».

Ako je prigodom upisa činjenice rođenja u matičnu knjigu rođenih jedan roditelj djeteta nepoznat ili su nepoznati drugi podaci, rubrike predviđene za unošenje odnosnih podataka se ne popunjavaju, a u rubriku «Primjedbe» se unosi zabilježba da su ti podaci nepoznati.

Ako je dijete nađeno i podaci za oba roditelja nepoznati, u rubriku «Primjedbe» se unosi zabilježba o rješenju na temelju kojega je izvršen upis, i to naziv i sjedište tijela skrbništva, broj i nadnevak rješenja.

Na temelju rješenja o utvrđivanju roditelja matičar upisuje podatke u odgovarajuće rubrike. U rubriku »Naknadni upisi i bilješke« upisuje naziv i sjedište tijela, te broj i nadnevak rješenja kojim je utvrđen roditelj.

Materinstvo i očinstvo se može priznati pred matičarom, tijelom skrbništva, sudom ili notarom (članak 56. stavak 1. Obiteljskog zakona Federacije BiH, »Službene novine Federacije BiH« br. 35/05 i 41/05; članak 112. stavak 1. Obiteljskog zakona Republike Srpske, »Službeni glasnik Republike Srpske« broj 54/02).

Matičar nadležan za upis djeteta u matičnu knjigu rođenih dužan je u roku 30 dana od prijema izjave ili zapisnika o priznanju materinstva zatražiti prethodnu suglasnost od tijela skrbništva. Nakon što pribavi suglasnost tijela skrbništva, matičar upisuje priznanje materinstva u matičnu knjigu rođenih.

Majka može dati pristanak na priznanje očinstva izjavom pred matičarom, tijelom skrbništva, sudom ili notarom (članak 62. stavak 3. Obiteljskog zakona Federacije BiH, »Službene novine Federacije BiH« br. 35/05 i 41/05; članak 117. stavak 1. Obiteljskog zakona Republike Srpske, »Službeni glasnik Republike Srpske« broj 54/02).

Prema članku 34. Uredbe, činjenica rođenja nastala u inozemstvu se upisuje u matičnu knjigu rođenih koja se vodi za naseljeno mjesto u kojemu je posljednje zajedničko prebivalište roditelja djeteta, a ako nisu imali zajedničko prebivalište u matičnu knjigu rođenih koja se vodi za naseljeno mjesto u kojemu je posljednje prebivalište jednoga od roditelja.

U slučaju da se posljednje prebivalište osobe ne može ustvrditi, upis će se izvršiti u odgovarajuću matičnu knjigu po mjestu rođenja odnosnih osoba. Ako ove osobe nisu ni rođene na teritoriju BiH upis će se izvršiti u odgovarajuću matičnu knjigu koja se vodi u gradu Sarajevu u općini Centar-Sarajevo (za područje Federacije BiH) ili u Banjaluci (za područje Republike Srpske).

Ovdje treba napomenuti da je u Međunarodnoj konvenciji za ljudska (građanska) i politička prava u članku 24. navedeno da «svako dijete treba biti evidentirano odmah nakon rođenja i treba dobiti ime» (rezolucija Generalne skupštine 2200A (XXI), aneks I, prosinac 1996).

2. METODOLOŠKE OSNOVE

U okviru ovih metodoloških osnova glavna je zadaća definirati cilj i predmet istraživanja statistike rođenih te odrediti:

- sustav koji se primjenjuje u prikupljanju podataka o rođenim odnosno u prikupljanju podataka na temelju upisa u matičnu knjigu rođenih;

- definicije temeljnih pojmova primijenjenih u predmetu istraživanja i
- metode za izračunavanje temeljnih demografskih pokazatelja u statistici rođenih.

2.1. CILJ ISTRAŽIVANJA

Cilj statističkog istraživanja o rođenima je dobiti podatke o ukupnom broju rođene djece kao temeljnoj komponenti prirodnog kretanja stanovništva, pogotovu o broju živorođene djece. Osim podataka o ukupnom broju živorođene djece, cilj je ovog istraživanja i dobivanje podataka o spolnoj strukturi rođenih, ali i prostornoj raspoređenosti, pogotovu živorođene djece.

Na temelju podataka dobivenih iz statističkog istraživanja o rođenima, uz podjelu na živorođene i mrtvorodne, cilj je ovog istraživanja i dobivanje podataka o majci i ocu, njihovoj starosti, državljanstvu, nacionalnoj pripadnosti, vjeroispovijedi, školskoj spremi te ekonomskim obilježjima, potom o karakteristikama rođenja djeteta: nadnevak i mjesto rođenja i spol, podataka o tomu je li dijete rođeno u braku ili izvan braka, te temeljnih karakteristika ovog vitalnog događaja kao što je mjesto porođaja: zdravstvena ustanova ili drugo mjesto, pomoć pri porođaju - liječnika, diplomirane babice ili druge osobe, vrsta porođaja - jedno, dvoje, troje i više djece, nadnevak sklapanja braka roditelja za djecu rođenu u braku, te o broju i redosljedu rođene, odnosno živorođene djece.

Uz dobivanje navedenih podataka, cilj je ovog istraživanja dobiti temeljnu bazu za izračunavanje niza analitičkih pokazatelja važnih za analize sadašnje, ali i za pretpostavke o budućoj populaciji te za projekcije ukupnog stanovništva i njegove strukture.

Kontinuirano, godišnje se prati razlika ukupnog broja živorođenih i umrlih osoba, što je prirodni priraštaj ili pad stanovništva države ili određenog područja.

2.2. PREDMET ISTRAŽIVANJA I JEDINICE PROMATRANJA

Predmet ovog istraživanja je svako rođeno dijete koje je evidentirano u matičnoj knjizi rođenih na području Bosne i Hercegovine.

Jedinica promatranja je svako živorođeno ili mrtvorodeno dijete upisano u matičnu knjigu rođenih i za koje matičar prigodom evidencije u matičnu knjigu rođenih popunjava Statistički listić o rođenju (tiskanica DEM-1).

Za svako dijete iz višestrukog porođaja, bilo živorođeno ili mrtvorodeno, popunjava se posebna tiskanica, i to onim redom kojim su se rađala djeca, odnosno kako su i upisana u matičnu knjigu rođenih.

Prema pravnim propisima o vođenju matičnih knjiga, slučajevi rođenja obvezno se upisuju u matične knjige područja na kojemu su se desili, bez obzira stanuju li osobe na koje se odnose na tom području ili ne.

Obrađeni podaci o živorođenim i mrtvorodenim se daju prema mjestu stalnog stanovanja majke. Iskazivanje podataka na teritorijalnoj razini je osnova za izradu programa

postnatalitetne skrbi o djeci i majci, ali i opću zaštitu djece, žena i obitelji za tu političko-teritorijalnu razinu.

2.3. DEFINICIJE, OBJAŠNJENJA I MEĐUNARODNE PREPORUKE

Definicije i objašnjenja sadržana u ovim metodološkim uputama se temelje na Preporukama UN-a i Eurostata za prikupljanje podataka vitalne statistike, ali i pozitivnim propisima Bosne i Hercegovine.

2.3.1. MEĐUNARODNE PREPORUKE

Godine 1953. u okviru Ujedinjenih naroda su publicirane međunarodne preporuke i standardi ((Principles for a Vital Statistics System (United Nations publications, Sales No.1953.XVII.8)) za primjenu u prikupljanju i obradi podataka vitalne statistike. Na izradi tih preporuka su sudjelovali stručnjaci, predstavnici 58 zemalja svijeta.

Preporuke su izrađene radi definiranja podataka vitalne statistike koji bi bili međusobno usporedivi, ako ne za sve zemlje svijeta, a ono barem za većinu članica UN-a.

Nakon toga je objavljeno nekoliko UN-ovih publikacija tipa priručnika i /ili preporuka iz područja vitalne statistike. Među njima i 1999, odnosno 1973, kao dopuna prve publikacije ovog tipa iz 1953. (Principles and Recommendations for a Vital Statistics System, Series M, No.19, Rev.1), gdje je, među ostalim, dat preporučeni sadržaj prikupljanja podataka pojedinih vitalnih događaja, njihove definicije te prijedlozi za izradu tablica vitalne statistike.

U preporukama se navodi da njihov temeljni cilj nije u određivanju zahtjeva u odnosu na vlade pojedinih zemalja, već usmjeravanje zemalja prema razvoju i ocjenjivanje sustava vitalne statistike koja se temelji na valjanom građanskom evidencijskom sustavu, koristeći se pritom i pomoćnim metodama kada su one potrebite.

U priručniku vitalne statistike (Handbook of Vital Statistics System and Methods, Studies and Methods, Series F No.35, Volume I., United Nations, New York, 1991) građansko je registriranje definirano kao kontinuirana, stalna i obvezna evidencija vitalnih događaja i karakteristika vitalnih događaja kao što su rođenje, smrt, vjenčanje i razvod braka. Sva se ta registriranja temelje na nacionalnim zakonodavstvima i prioritetna im je zadaća osigurati sve potrebite službene dokumente za građane svake od tih država. Međutim, podaci koji se prikupljaju tijekom procesa registriranja postaju korisne i važne statističke informacije. Ta evidencija vitalnih događaja i popunjavanje pojedinačnih statističkih izvješća kontinuirani je izvor podataka vitalne statistike.

Osim organizacije UN, čije temeljne postavke primjenjuje i Eurostat, veliku ulogu u izradi standarda i klasifikacija koje se koriste u vitalnoj statistici, ali i revidiranju kompletnog sustava vitalne statistike, ima i Svjetska zdravstvena organizacija (WHO-World Health Organisation).

Izbor sadržaja u statistici rođenih, kao i u ostalim područjima vitalne statistike, treba se primarno temeljiti na državnom (nacionalnom) potencijalu vezano uz zakonske odredbe o evidentiranju podataka vitalne statistike (Zakon o matičnim knjigama, «Službeni list SRBiH» broj 20/92 i «Službeni glasnik Republike Srpske» broj 18/99), a time i uz državne (nacionalne)

potrebe, ali i međunarodne zahtjeve usporedbe podataka o rođenim, odnosno o ostalim vitalnim događajima.

Da bi se zadovoljile državne (nacionalne) i međunarodne potrebe za podacima vitalne statistike, odnosno podacima o rođenim, sve bi zemlje trebale u statističko istraživanje o rođenim ugraditi zajednički temeljni skup pitanja, s tim da se taj sadržaj dopunjuje ovisno o potrebama svake zemlje.

Kako bi podaci vitalne statistike, a time i podaci o rođenim, bili usporedivi na međunarodnoj razini, treba se koristiti definicijama sukladno međunarodnim standardima te, u svakom slučaju, sukladno definicijama primijenjenima u popisu. Primjena definicija korištenih u popisu posebice je važna jer se veliki dio stopa u vitalnoj statistici izračunava stavljanjem u odnos pojedinih vitalnih događaja (frekvencija) i adekvatnih kontingenata stanovništva ili ukupne populacije. Kad se podaci popisa i vitalne statistike ne bi temeljili na istim definicijama, stope vitalne statistike bilo bi teško ili gotovo nemoguće interpretirati.

U Preporukama UN-a za sustav vitalne statistike je dat preporučeni sadržaj i njegove definicije (Principles and Recommendations for a Vital Statistics System, Revision 2, United Nations, New York, 2001) za svako živorođeno i mrtvorođeno dijete (definicije živorođenog ili mrtvorođenog djeteta usklađene prema standardima Svjetske zdravstvene organizacije), koji je podijeljen na osnovni i dopunski sadržaj.

Treba napomenuti da se u statistici rođenih u Bosni i Hercegovini ne prikuplja dio dopunskog ili neobveznog sadržaja iz preporuka UN-a o majci i ocu, i to:

- pismenost,
- socioekonomski status,
- trajanje stanovanja u uobičajenom mjestu stanovanja,
- mjesto stanovanja određenog nadnevka u prošlosti,
- mjesto rođenja,
- migrantski status.

2.3.2. SADRŽAJ PODATAKA STATISTIKE ROĐENIH, DEFINICIJE I OBJAŠNJENJA

Razvidne, potpune i jednoobrazne definicije, kao temeljna načela, usklađene sa međunarodnim preporukama, nužno su potrebni elementi u evidentiranju vitalnih događaja. Dovoljno fleksibilnim sustavom obrade podataka vitalne statistike i primjenom novih metoda prikupljanja podataka ili prilagodbom postojećih omogućuje se opća usporedivost s obzirom na teritorijalnu rasprostranjenost na državnoj i međunarodnoj razini. To treba imati u vidu prigodom izrade serija podataka, pogotovu vodeći računa o tomu da se podaci obrađuju za najniže teritorijalne jedinice (naseljena mjesta) ako se iskazuju na regionalnoj razini (česte teritorijalne promjene u Bosni i Hercegovini - promjene naziva naseljenih mjesta, općina).

U nastavku se daje, sukladno godišnjem programu/planu, sadržaj podataka koji se prikupljaju u statistici rođenih, te objašnjenja, definicije i popis svih pozitivnih propisa u BiH na kojima se temelji istraživanje o rođenima.

a) Karakteristike evidencije

(1) Mjesto rođenja - zemljopisna karakteristika

Mjesto rođenja je definirano kao zemljopisno područje gdje je dijete rođeno.

Mjesto rođenja je mjesto gdje je dijete rođeno ili, za nađeno dijete, gdje je nađeno. Ako je dijete rođeno na teritoriju Bosne i Hercegovine, mjestom rođenja se smatra naselje Bosne i Hercegovine u kojemu je dijete rođeno, a ako je rođeno u inozemstvu, mjestom rođenja se smatra ona strana država u kojoj je dijete rođeno.

Sukladno Uputi o vođenju matičnih knjiga («Službeni list RBiH» broj 21/93 i «Službeni glasnik Republike Srpske» broj 21/99) rođenje djeteta u prometnom sredstvu (zrakoplovu, vlaku i sl.) kao mjesto rođenja u matičnu knjigu rođenih upisuje se mjesto u kojemu je putovanje majke završeno.

Uputom je također navedeno da se činjenica rođenja djeteta u prometnom sredstvu prijavljuje matičaru matičnog područja mjesta u kojemu je putovanje djetetove majke završeno.

(2) Mjesto evidencije

Matični ured i njegova matična područja unutarne su organizacijske jedinice ureda za opću upravu, gdje se, uz ostale poslove vezane za osobna stanja građana, obavljaju upisi svih rođenih za nadležno područje u matičnu knjigu rođenih.

Osim podataka o matičnom području i matičnom uredu, prikupljaju se i podaci o županijama (samo u Federaciji BiH) kojima matični ured i njegova matična područja pripadaju.

(3) Tekući broj upisa u matičnu knjigu rođenih

Odnosi se na redni broj pod kojim je dijete upisano u matičnu knjigu rođenih u tekućoj godini.

(4) Nadnevak upisa

Upisuje se dan, mjesec i godina kada je izvršen upis djeteta u matičnu knjigu rođenih.

b) Vrsta vitalnog događaja

Odnosi se na činjenicu vrste rođenja, odnosno rođenja živorođenog ili mrtvorodenog djeteta. Rođenje je proces porađanja djeteta.

(5) Živorodeno dijete

Živorodenim se djetetom smatra svako dijete koje prigodom rođenja diše i pokazuje druge znakove života kao što su kucanje srca, pulsiranje pupčanice i nedvojbeno kretanje voljnih mišića.

Ako dijete ubrzo nakon poroda umre, najprije se registrira kao živorođeno, a potom kao umrlo dojenče.

(6) Mrtvorodeno dijete

Od 2001. godine, prema preporukama Skupštine Svjetske zdravstvene organizacije i Međunarodnog udruženja ginekologa (FIGO), **mrtvorodenim** se smatra dijete rođeno,

odnosno izvađeno iz tijela majke bez ikakvih znakova života, tj. ako nije disalo niti pokazivalo neki drugi znak života, a nošeno je dulje od 22 tjedna (približno 6 mjeseci) i koje ima porođajnu težinu 500 g i više.

Sukladno Uputi o vođenju matičnih knjiga («Službeni list R BiH» broj 21/93 i «Službeni glasnik Republike Srpske» broj 21/99) činjenica o rođenju mrtvorodenog djeteta upisuje se u matičnu knjigu rođenih s podacima koji su predviđeni za živorođeno dijete, a osobno se ime unosi na izričit zahtjev roditelja. U rubriku «Primjedbe» se upisuje zabilježba «dijete je mrtvo rođeno».

Izbacivanje mrtvog ploda koji je nošen manje od 22 tjedna smatra se pobačajem (abortusom), bez obzira na to je li riječ o prirodnom ili namjernom prekidu trudnoće, i ne registrira se u matičnim knjigama, niti se ti podaci iskazuju u ukupnom broju mrtvorodenih.

c) Karakteristike djeteta

(7) Ime djeteta

Sukladno odredbama Zakona o matičnim knjigama, u matičnu se knjigu rođenih upisuje ime i prezime djeteta.

(8) Spol djeteta

Spol je temeljna karakteristika djeteta i sukladno odredbama Zakona o matičnim knjigama u matičnu se knjigu rođenih upisuje spol djeteta (muško, žensko).

(9) Dijete rođeno u braku ili izvan braka (zakonitost djeteta)

Djetetom rođenim u braku ili bračnim djetetom se smatra ono dijete koje je rođeno u braku sklopljenom prema zakonskim odredbama i ono koje je rođeno tijekom 300 dana od prestanka braka.

Brak je, prema članku 6. odnosno članku 4. Obiteljskoga zakona («Službene novine Federacije BiH» broj 35/05 i «Službeni glasnik Republike Srpske» broj 54/02), zakonom uređena zajednica života žene i muškarca.

Sukladno odredbama obiteljskih zakona (članak 53. FBiH i članak 109. RS), djetetovom se majkom smatra žena koja ga je rodila, dok se djetetovim ocem (članak 54. FBiH i članak 109. stavak 2. RS) smatra majčin muž ako je dijete rođeno za vrijeme trajanja braka ili u razdoblju do 300 dana od prestanka braka.

Ako se majčinstvo ili očinstvo ne može odrediti prema čl. 53. ili 54. Obiteljskoga zakona FBiH ili članku 109. stavak 1. i stavak 2. Obiteljskoga zakona RS, ustvrđuje se priznanjem roditelja ili sudskom odlukom (članak 55. FBiH; članak 112. RS).

Prema članku 56. stavak 1. (FBiH) i članku 112. stavak 1. (RS), majčinstvo i očinstvo se može priznati pred matičarom, tijelom skrbništva, sudom ili notarom.

Za upis priznanja očinstva potreban je pristanak djetetove majke (članak 62. FBiH; članak 117. RS).

Prema članku 66. (FBiH), ako prigodom upisa djeteta u matičnu knjigu rođenih nema podataka o djetetovu ocu, matičar treba upoznati majku s pravom djeteta da zna tko mu je otac i sa postupcima koji se mogu poduzeti radi ostvarivanja tog prava. Također majka može matičaru dati izjavu u zapisnik koga smatra djetetovim ocem, što se ujedno smatra pristankom na priznanje očinstva.

Sukladno odredbama Zakona o matičnim knjigama, u matičnu se knjigu rođenih (članak 11. «Službeni list R BiH» broj 20/92 i članak 10. «Službenog glasnika Republike Srpske» broj 18/99) upisuje činjenica nađenog djeteta.

d) Karakteristike događaja

(10) Nadnevak rođenja i JMBG

Upisuje se dan, mjesec i godina kada je dijete rođeno.

Jedinstveni matični broj građana (JMBG) u matične se knjige upisuje prema odredbama čl. 20. do 26. Pravilnika o tiskanicama i načinu vođenja evidencije o jedinstvenim matičnim brojevima i o upisivanju matičnog broja u matične knjige («Službeni list SR BiH» br. 27/80 i 8/88).

Ako JMBG nije određen do dana dostave tiskanice statističkom zavodu, onda se upisuje samo nadnevak rođenja.

Nadnevak rođenja za nađenu djecu (nahoćad) se upisuje prema procjeni nadležnog tijela koji sastavlja zapisnik o nađenom djetetu.

(11) Mjesto porođaja i pomoć pri porođaju

Mjesto porođaja odnosi se na vrstu ustanove (rodilišta) u kojoj se dijete rodilo (bolnica ili druga zdravstvena ustanova), kod kuće (stan) ili na drugom mjestu (npr. zatvoru, instituciji za socijalnu skrb, ili u prometnom sredstvu - vlak, zrakoplov, brod i sl.)

Stručnom se pomoći pri rađanju smatra pomoć doktora medicine ili diplomirane babice.

Za djecu rođenu u rodilištu smatra se da je pri porođaju pružena stručna pomoć.

Ako je, za djecu rođenu «na drugom mjestu», pomoć pri rađanju pružila medicinska sestra, bolničarka ili druga osoba koja nije kvalificirana za pružanje pomoći pri rađanju, smatra se da je dijete rođeno bez stručne pomoći.

(12) Težina djeteta pri rođenju (Porođajna težina)

Porođajna težina je prva težina fetusa ili novorođenčeta dobivena odmah nakon rođenja. Za živorođene, porođajna bi se težina po mogućnosti trebala izmjeriti unutar prvog sata života prije značajnih postnatalnih (postporođajnih) gubitaka težine. Aktualna bi se težina trebala zabilježiti do stupnja točnosti do kojega je izmjerena. Težina se ne bi trebala bilježiti skupno. Težina može biti bilježena u funtama ili uncama ako je to mjerna vrijednost u zemlji, konverzija u gramsku klasifikaciju bi se trebala uraditi kao dio tabličnog procesa. Statističko tabeliranje uključuje 500 gramsko grupiranje za porođajnu težinu.

Definicije «niske», »veoma niske» i «ekstremno niske» porođajne težine nisu međusobno isključive kategorije. Ispod postavljenih limita (granica), one su sve uključive i stoga se preklapaju (npr. »niski» uključuje «veoma nisku» i »ekstremno nisku» i «veoma niska» uključuje «ekstremno nisku»). Niska porođajna težina je definirana kako slijedi:

Niska porođajna težina = manje od 2.500 grama (g)
(do i uključujući 2.4999 g)

Veoma niska porođajna težina = manje od 1.500 grama (g)
(do i uključujući 1.4999 g)

Ekstremno niska porođajna težina = manje od 1.000 grama (g)
(do i uključujući 999 g).

(13) Vrsta porođaja (broj djece u promatranom porođaju)

Vrsta porođaja se odnosi na jednostruku ili višestruku trudnoću, odnosno na broj novorođenčadi rođenih u promatranom porođaju (jedno, dvoje-blizanci, troje i više).

e) Karakteristike majke

(14) Prezime i ime

Upisuje se prezime i ime majke onako kako je upisano u matičnu knjigu rođenih.

(15) Nadnevak rođenja i JMBG

Odnosi se na nadnevak rođenja majke (dan, mjesec i godina). Na temelju ovoga podatka izračunava se starost majke u trenutku rođenja djeteta, a izražava se u navršenim godinama života.

Jedinstveni matični broj građana (JMBG) u matične se knjige upisuje prema odredbama čl. 20. do 26. Pravilnika o tiskanicama i načinu vođenja evidencije o jedinstvenim matičnim brojevima i o upisu matičnog broja u matične knjige («Službeni list SRBiH» br. 27/80 i 8/88).

(16) Prebivalište i boravište

Prebivalište i boravište je zemljopisna lokacija u zemlji, teritorijalna jedinica ili veća zemljopisna cjelina (političko-teritorijalna jedinica) ili zemljopisna lokacija u stranoj zemlji u kojoj majka novorođenčeta ima prebivalište ili boravište.

Pod prebivalištem se smatra općina ili distrikt u kojemu se državljanin nastani s namjerom da tamo stalno živi (Zakon o prebivalištu i boravištu državljana BiH, »Službeni glasnik BiH» broj 32/01). Ta zakonska odredba «prebivališta» se određuje dvjema činjenicama: nastanjenošću u određenom naselju i namjerom da osoba u tom naselju stalno živi.

Pod boravištem se smatra općina ili distrikt gdje se državljanin nastani s namjerom da tamo privremeno živi.

Sukladno članku 4. i članku 8. važećeg zakona, državljani prijavljuju i odjavljuju prebivalište i boravište.

Prijavljivanje i odjavljivanje prebivališta, kao i adrese stanovanja, obvezno je za sve državljane.

Prijavljivanje i odjavljivanje boravišta je dobrovoljno.

U roku od 60 dana od uspostave prebivališta, državljanin podnosi zahtjev za prijavu prebivališta/boravišta nadležnome tijelu u mjestu svog prebivališta ili boravišta navodeći svoju kućnu adresu.

Prema Zakonu o kretanju i boravku stranaca i azilu, članak 52. («Službeni glasnik BiH» broj 29/03), boravište stranca je mjesto u kojemu stranac boravi do godinu dana u privremenom boravku, dok je prebivalište mjesto u kojemu se stranac, koji ima odobren stalni boravak na teritoriju BiH, nastanio s namjerom da u njemu stalno živi.

Boravak stranaca je prema članku 31. ovog zakona određen kao: vizni, bezvizni, privremeni i stalni boravak:

- a) vizni boravak je pravo na boravak stranca u BiH u vremenu koje je navedeno u vizi,
- b) bezvizni boravak je pravo na boravak stranaca koji dolaze iz zemalja bezviznog režima,
- c) privremeni boravak je boravak na teritoriju BiH u trajanju do godinu dana,
- d) stalni boravak je boravak na teritoriju BiH u neograničenom vremenskom razdoblju.

Prema članku 32. istog zakona odobrenje za privremeni boravak mora imati stranac koji namjerava boraviti u Bosni i Hercegovini i nakon roka određenog vizom, odnosno roka određenoga za bezvizni boravak.

Odobrenje za prvi privremeni boravak (članak 33. Zakona o kretanju i boravku stranaca i azilu) izdaje se za razdoblje do jedne godine, a može se produljivati na zahtjev stranca.

Stalni boravak (članak 40. Zakona o kretanju i boravku stranaca i azilu) izdaje se strancu pod uvjetom da na temelju odobrenja privremenog boravka neprekidno živi na teritoriju BiH najmanje pet godina prije podnošenja zahtjeva za odobrenje stalnog boravka.

Stranac kojemu je odobren stalni boravak dužan je prijaviti prebivalište i promjenu adrese stana u mjestu prebivališta u roku od osam dana od dana prijama odluke o odobrenju stalnog boravka, odnosno od dana dolaska u mjesto prebivališta, odnosno od dana promjene stana.

Stranac kojemu je odobren privremeni boravak dužan je prijaviti boravište i promjenu adrese stana u roku od 48 sati od dana prijama odluke o odobrenju privremenog boravka, odnosno od dana dolaska u mjesto boravka, odnosno od dana promjene stana.

O strancima na privremenom boravku i stalnom boravku, te prijavi o odjavi prebivališta odnosno boravišta ili promjeni adrese stana, vodi se evidencija. Tu evidenciju u okviru svog djelokruga rada vodi mjerodavno tijelo (članak 91. Zakona o kretanju i boravku stranaca i azilu).

U istraživanju o rođenim, vezano uz prebivalište/boravište, prikupljaju se i podaci koji se odnose na sljedeće prostorne jedinice:

- županija (samo za područje Federacije),
- općina,
- naselje.

Županija je jedinica lokalne uprave i samouprave. Područje županija se određuje tako da ono bude izraz povijesnih, prometnih i gospodarskih čimbenika i da predstavlja naravnu samoupravnu cjelinu. Područje županija je definirano područjem pripadajućih općina.

Općina je jedinica lokalne samouprave utemeljena za područje nekoliko naselja koja predstavljaju naravnu, gospodarsku i društvenu cjelinu, te koja su povezana zajedničkim interesima stanovništva. Područje općine je definirano pripadajućim naseljima.

Naselje je prostorna antropozemljopisna jedinica koja se sastoji od građevinskog područja i područja za druge namjene, a ima vlastiti sustav obilježavanja zgrada u okviru naselja ili u okviru uličnog sustava u naselju. Naselje može pripadati samo jednoj općini.

Naziv županije, općine i naselja (mjesto) treba upisati prema teritorijalnoj podjeli važećoj u trenutku upisa u matičnu knjigu rođenih.

Za naselje kao odgovor treba upisati naziv mjesta (samostalno naselje, a ne njegov dio) u kojemu majka stalno stanuje i naziv općine kojoj to mjesto pripada. Za majku koja je rodila dijete u mjestu koje nije mjesto njezinog stalnog stanovanja (npr. u gostima, bolnici itd.), upisuje se mjesto u kojemu je ona stalno nastanjena, tj. njezino prebivalište.

Za nahočad se upisuje naziv države, županije, općine i naselja gdje je dijete nađeno.

Ako je majka izočna iz prebivališta dulje od jedne godine upisuje se mjesto boravka (u obzir se uzima godina koja prethodi nadnevku rođenja djeteta).

Ako majka boravi u inozemstvu dulje od jedne godine obvezno se upisuje mjesto i naziv države njezinog boravka.

(17) Nadnevak zaključenja braka

Odnosi se na dan, mjesec i godinu kada je sklopljen brak majke živorođenog ili mrtvorodenog djeteta.

Na temelju podataka o nadnevku zaključenja braka i rođenja djeteta (živorođenog ili mrtvorodenog) izračunava se podatak o trajanju braka.

(18) Brak po redu

Odnosi se na sadašnji brak (koji je po redu), s tim da se uzimaju u obzir samo oni brakovi koji su sklopljeni sukladno zakonskim odredbama.

(19) Broj rođene djece

- ukupan broj rođene djece

Odnosi se na redosljed poroda odnosno na ukupan broj djece koju je majka rodila (živorođena i mrtvorodena djeca) uključujući novorođeno dijete (živorođeno ili mrtvorodeno), bez obzira na to jesu li djeca rođena u braku ili izvan braka.

- broj živorođene djece

Odnosi se na ukupan broj živorođene djece koju je majka rodila uključujući promatrano živorođeno dijete, bez obzira na to jesu li djeca rođena u braku ili izvan braka. U slučaju višestrukog porođaja u obzir se uzimaju sva živorođena djeca.

- broj mrtvorodene djece

Odnosi se na ukupan broj mrtvorodene djece koju je majka rodila, bez obzira na to jesu li djeca rođena u braku ili izvan braka.

(20) Broj djece koja su u životu

Odnosi se na broj živorođene djece koju je majka rodila a koja su u životu, uključujući novorođeno živorođeno dijete.

(21) Broj djece rođene u ovom braku

- ukupan broj rođene djece

Odnosi se na ukupan broj djece (živorođena i mrtvorodena) rođene u ovom braku (u vrijeme aktualnog vitalnog događaja - rođenja).

Uzimaju se u obzir samo djeca rođena u sadašnjem braku (ne uzimaju se u obzir djeca iz prijašnjih brakova i izvanbračna djeca).

- broj živorođene djece

Odnosi se na ukupan broj živorođene djece rođene u ovom braku.

- broj mrtvorodene djece

Odnosi se na ukupan broj mrtvorodene djece koju je majka rodila u ovom braku.

(22) Državljanstvo

Državljanstvo se definira kao stalan pravni odnos pojedine osobe s državom koja pojedincu priznaje poseban pravni status.

Državljanstvo BiH prema Zakonu o državljanstvu («Službeni glasnik BiH» broj 13/99) i Zakonu o izmjenama i dopunama Zakona o državljanstvu BiH («Službeni glasnik BiH» br. 41/02,6/03,14/03 i 82/05) stiče se:

1. podrijetlom;

2. rođenjem na teritoriju BiH;

3. usvajanjem;
4. naturaliziranjem;
5. putem međunarodnog sporazuma.

Prema članku 6. ovog zakona dijete državljanstvo BiH podrijetlom stiče:

1. ako su oba roditelja bili državljani BiH u vrijeme djetetova rođenja, bez obzira na mjesto njegova rođenja;
2. ako je jedan roditelj bio državljanin BiH u vrijeme djetetova rođenja, a dijete je rođeno na teritoriju BiH;
3. ako je jedan roditelj bio državljanin BiH u vrijeme djetetova rođenja, a dijete je rođeno u inozemstvu, ako bi ono inače bilo bez državljanstva;
4. ako je rođeno u inozemstvu, a jedan je roditelj bio državljanin BiH u vrijeme djetetova rođenja, pod uvjetom da do vremena kada napuni 23. godine:
 - bude registriran u svrhu evidentiranja BiH državljana kod kompetentnih vlasti u BiH u zemlji ili inozemstvu;
 - ima stalno mjesto boravka na teritoriju BiH.

Državljanstvo BiH stiče i dijete rođeno ili nađeno na teritoriju BiH čija su oba roditelja nepoznata, ili nepoznatog državljanstva, ili bez državljanstva, ili ako je dijete bez državljanstva.

Dijete mlađe od 18 godina, koje je u potpunosti usvojio državljanin BiH, također stiče državljanstvo BiH.

(23) Nacionalna - etnička pripadnost

Nacionalna - etnička pripadnost je obilježje koje označuje pripadnost pojedinca narodu ili etničkoj skupini.

Sukladno Zakonu o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina (članak 3. »Službeni glasnik BiH« broj 12/03) nacionalna manjina je definirana kao dio stanovništva -državljana BiH koji ne pripadaju ni jednom od tri konstitutivna naroda (Hrvati, Srbi i Bošnjaci), a sačinjavaju je ljudi istog ili sličnog etničkog podrijetla, iste ili slične tradicije, običaja, vjerovanja, jezika, kulture i duhovnosti i bliske ili srodne povijesne prošlosti i drugih karakteristika.

Prema članku 3. stavak 2. Zakona o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina (»Službeni glasnik BiH« broj 12/03), BiH štiti položaj i jednakopravnost pripadnika nacionalnih manjina.

(24) Vjeroispovijed

Vjera je obilježje koje označuje pripadnost pojedinca određenoj vjerskoj zajednici i pri tomu nije važno je li osoba upisana u knjige pripadnika neke vjeroispovijedi, već smatra li ona

sama sebe pripadnikom neke vjeroispovijedi ili ne, bez obzira na to je li osoba praktični vjernik ili nije.

Zakonom o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u BiH člankom 2. («Službeni glasnik BiH» broj 5/04) je definirano da su crkve i vjerske zajednice, ustanove i organizacije vjernika, utemeljene sukladno vlastitim propisima, naučavanjima, vjerama, tradicijama i praksi, kojima je priznata pravna sposobnost i koje su upisane u registar crkava i vjerskih zajednica u Bosni i Hercegovini.

Prema članku 4. stavak 1. Zakona o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u BiH («Službeni glasnik BiH» broj 5/04), svatko ima pravo na slobodu vjere i uvjerenja, uključujući i slobodu javnog ispovijedanja, odnosno neispovijedanja vjere.

(25) Najviša završena škola

Najviša završena škola podrazumijeva najvišu razinu izobrazbe stečenu završavanjem neke redovite škole, završavanjem škole koja zamjenjuje redovitu školu (npr. škola za izobrazbu odraslih), polaganjem privatnih ispita u redovitoj školi ili završavanjem tečajeva za skraćeno završavanje neke škole, kojim je po važećim propisima stečena određena školska sprema. Tečajevi koji ne daju svjedodžbe neke redovite škole, odnosno tečajevi koji nisu u sustavu izobrazbe BiH, ne uzimaju se u obzir kao završena škola. Završavanje jednog ili više razreda škole višeg ranga koja nije završena ne uzima se u obzir. Učenici srednjih škola se iskazuju u skupini «Osnovne škole», a studenti u odgovarajućoj skupini «Srednjih škola». Izuzetak čine samo osobe koje nemaju završeno osnovno obrazovanje, te se podaci za njih razvrstavaju po skupinama razreda.

Modalitet «Bez škole» se odnosi na osobe koje nisu išle u školu.

Modalitet «Nepotpuna osnovna škola» se odnosi na osobe koje su završile neki od razreda osnovne škole (npr. 1-4 ili 5-7 razreda osnovne škole).

Modalitet «Osnovna škola» se odnosi na osobe koje su završile osnovnu (osmogodišnju) školu, prijašnju osmoljetku ili sedmoljetku, prijašnju nižu gimnaziju, odnosno niže razrede gimnazije, prijašnju građansku školu i ostale slične škole razine «male mature».

Modalitet «Srednjih škola» je podijeljen u dvije osnovne skupine:

- škole za zanimanja u trajanju 2 do 3 godine,
- škole za zanimanja u trajanju od 4 godine i gimnazije.

Skupina «škola za zanimanja u trajanju 2 do 3 godine i škole za KV (kvalificirane) djelatnike» odnosi se na osobe sa završenom školom za učenike u gospodarstvu, školom sa praktičnom obukom, industrijskom i obrtničkom školom, srednjom usmjerenom izobrazbom u trajanju kraćem od 4 godine i sličnim školama.

Skupina «škola za zanimanja u trajanju od 4 godine i gimnazije» se odnosi na osobe sa završenom srednjom tehničkom, srednjom ekonomskom ili medicinskom i drugom stručnom školom u trajanju 4 godine, osobe s položenim ispitom zrelosti (maturom) u gimnaziji bilo kojega usmjerenja, vjerske škole i srednje usmjereno obrazovanje bez obzira na struku u trajanju 4 godine.

Modalitet “Viša škola i I (VI) stupanj fakulteta u trajanju 2 do 3 godine” se odnosi na osobe koje su završile stručni studij u trajanju 2 do 4 godine ili prijašnji I (VI) stupanj studija u trajanju 2 do 3 godine na višoj ili visokoj školi (pedagoška i umjetnička akademija).

Modalitet “Fakultet i umjetnička akademija“ se odnosi na osobe koje su završile fakultet ili umjetnički studij (prijašnji VII. stupanj studija) na fakultetu, umjetničkoj akademiji ili visokoj školi u trajanju 4 i više godina.

Modalitet “Magisterij” se odnosi na osobe koje su završile postdiplomski studij i stekle naziv magistra.

Modalitet “Doktorat” se odnosi na osobe koje su obranile doktorsku disertaciju i stekle naziv doktora znanosti.

Za osobe koje su završile neku školu u inozemstvu iskazuje se ona škola koja odgovara istoj razini škole u Bosni i Hercegovini.

(26) Aktivnost

Aktivnim se stanovništvom smatraju one osobe koje obavljaju zanimanje, tj. koje svojim radom (u radnom odnosu ili samostalno na svom ili obiteljskom imanju, u obrtničkoj ili drugoj radionici, u kući i sl.) zarađuju sredstva za život ili ne obavljaju zanimanje, ali traže prvo ili ponovno uposlenje.

- Položaj i aktivnosti

Osobe koje obavljaju zanimanje u radnom odnosu ili samostalno smatraju se osobama koja rade kod poslodavca u bilo kojemu sektoru vlasništva, samostalno obavljaju djelatnost u vlastitome poduzeću, radnji ili slobodnom zanimanju sa ili bez uposlenika, samostalno obavljaju djelatnost na svojem poljoprivrednom gazdinstvu sa ili bez uposlenika i članovi obitelji koji pomažu u poduzeću, radnji ili na poljoprivrednom gazdinstvu nekog od članova kućanstva.

Zanimanje podrazumijeva vrstu posla koju osoba obavlja radi stjecanja sredstava za život. Zanimanje se definira kao skup poslova i radnih zadataka koji su svojim sadržajem i vrstom organizacijski i tehnološki srodni i povezani, a za njihovo su obavljanje potrebiti znanje, sposobnost i vještina.

Zanimanje neuposlenih osoba, odnosno osoba koje traže ponovno uposlenje, određuje se prema poslovima koje je osoba obavljala prije nastanka neuposlenosti.

Zanimanje neuposlenih bez radnog iskustva odnosno osoba koje traže prvo uposlenje iskazuje se prema osposobljenosti za rad školovanjem ili na drugi način.

Posao (radno mjesto) definira se kao skup radnih zadataka koje izvršava jedna osoba.

Osobama s osobnim prihodom smatraju se umirovljenici svih kategorija, osobe koje primaju socijalnu pomoć ili imaju prihod od davanja u zakup zemlje, kuće, trgovine, radionice ili druge imovine.

Pod prihodom se podrazumijevaju sva redovita primanja i prihodi osim primanja koja se ostvaruju radom odnosno obavljanjem zanimanja.

Mirovina (starosna, invalidska, obiteljska) je primanje koje se odnosi samo na onu osobu na čije ime glasi rješenje, bez obzira na to je li osoba mirovinu ostvarila u zemlji ili inozemstvu.

Starosnu, prijevremenu ili punu mirovinu stiče osigurana osoba koja je to pravo ostvarila vlastitim radom u propisanom trajanju i navršenim godinama života.

Invalidsku mirovinu stiče osigurana osoba kod koje je nastao gubitak radne sposobnosti. Obiteljsku mirovinu stječu članovi obitelji nakon smrti nositelja mirovine.

Socijalne naknade podrazumijevaju novčana primanja koja dobivaju osobe prema raznim osnovama stjecanja kao što su primanja na ime porodiljskog dopusta, bolovanja, tjelesnog oštećenja i tuđe njege, socijalna pomoć, rehabilitacija i upošljavanje invalidnih osoba, dječji dodatak, naknade osobama u statusu raseljenih, povratnika i sl.

Prihodi od imovine se odnose na prihode koje ostvaruju one osobe na čije ime glase imovina i imovinska prava stečena prijašnjim radom, a uključuju prihode od najma soba, stana, kuće, garaže, poslovnog prostora, zemlje, pokretne imovine (auta, broda, stoke i sl.), prihode od dividendi na dionice ili raspoređene dobiti poduzeća (tako će se npr. za osobe koje su uložile sredstva u poslovanje poduzeća ili obrta i samo sudjeluju u raspodjeli dobiti smatrati da imaju dobit od imovine), prihode od patenata, licenci, autorskih prava, te štednja i prihodi od kamata na štedne uloge i kamata na obveznice i druge vrijednosne papire i sl.

Ostale prihode osobe ostvaruju rješenjem ili ugovorom, tj. dokumentom koji glasi na ime i na rok, a odnose se na stipendije, prekvalifikacije, neuposlenost, ali i na neka posve jednokratna primanja kao što su nagrade za uspjeh tijekom školovanja, primanja od osiguravajućih zavoda na ime ozljeda, invalidnosti ili smrti, primanja od osiguravajućih zavoda na ime oštećene ili uništene imovine, primanja za nacionaliziranu ili ekspropriranu imovinu, alimentacija i sl.

Izdržavane osobe su one osobe koje nemaju vlastitih sredstava za život i uzdržavaju ih roditelji, supružnici, rođaci, nesrodnici ili razne državne, humanitarne, vjerske ili slične institucije.

Osobe na radu ili boravku u inozemstvu jesu oni građani Bosne i Hercegovine koji rade u inozemstvu kod stranog poslodavca, samostalno ili borave u inozemstvu kao članovi obitelji osobe na radu.

Ovdje nisu uključene osobe koje u inozemstvu borave kao uposleni u diplomatsko-konzularnim službama i članovi njihovih obitelji.

Strani poslodavac je strani vlasnik ili poduzeće, te državna i javna ustanova strane države. Isto tako, stranim se poslodavcem smatra i naš državljanin koji ima registrirano poduzeće odnosno radnju u inozemstvu u kojoj upošljava i naše djelatnike.

Samostalan rad u inozemstvu je rad u vlastitom poduzeću, radnji, uredu, ordinaciji i sl.

(27) Položaj u uposlenosti

Položaj u uposlenosti se odnosi na osobe koje obavljaju zanimanje u radnom odnosu ili samostalno.

Položaj u uposlenosti definira odnos svake osobe koja obavlja neku ekonomsku aktivnost prema njezinome uposlenju, to jest je li osoba uposlenik, vlasnik/suvlasnik (poslodavac), vlasnik/suvlasnik bez uposlenika, tj. osoba koja radi za vlastiti račun (samouposlenik), te član kućanstva koji pomaže (neplaćeni obiteljski djelatnik).

Uposlenik je osoba koja radi za poslodavca u bilo kojem sektoru vlasništva, odnosno osoba koja prema formalnom ili neformalnom, u pravilu dogovoru s poslodavcem (domaćim ili stranim), radi u zemlji ili inozemstvu za protunaknadu u obliku nadnice, plaće, provizije i isplate prema učinku u novcu ili naturi.

Ovdje su uključeni i djelatnici diplomatsko-konzularnih službi Bosne i Hercegovine u inozemstvu.

Vlasnik/suvlasnik sa uposlenicima (poslodavac) je osoba koja radeći u vlastitom poduzeću, radnji, slobodnom zanimanju (sama ili sa jednim ili više partnera suvlasnika) ili poljoprivrednom gazdinstvu, obavlja posao ili samo upravlja i vodi poslovanje i trajnije upošljava jednu ili više osoba koje kod njega rade kao uposlenici.

Vlasnik/suvlasnik bez uposlenika je osoba koja u svom poduzeću, radnji, slobodnome zanimanju ili poljoprivrednom gazdinstvu samostalno obavlja posao u kojemu ne upošljava djelatnike, a u obavljanju posla može se koristiti manjom ili neredovitom pomoći članova svojega kućanstva.

Član kućanstva koji pomaže je osoba koja redovito radi u poduzeću, radnji, slobodnom zanimanju, na poljoprivrednom gazdinstvu i sl. u vlasništvu nekog od članova kućanstva, ali za taj rad ne dobiva naknadu niti se za njega uplaćuju doprinosi.

f) Karakteristike oca

- (28) Prezime i ime

- (29) Nadnevak rođenja i JMBG

Na temelju podataka o nadnevku rođenja izračunava se starost oca u trenutku djetetovog rođenja, a izražava se u navršenim godinama života.

- (30) Državljanstvo, objašnjeno pod (22)

- (31) Nacionalna - etnička pripadnost, objašnjeno pod (23)

- (32) Vjeroispovijest, objašnjeno pod (24)

- (33) Najviša završena škola, objašnjeno pod (25)

- (34) Aktivnost, objašnjeno pod (26)

- (35) Položaj u uposlenosti, objašnjeno pod (27)

2.4. METODE ZA IZRAČUN TEMELJNIH DEMOGRAFSKIH POKAZATELJA

Demografske pojave se za određeno vremensko razdoblje, a to je najčešće kalendarska godina, uspoređuju pomoću raznih stopa koje se izračunavaju kao omjer (razlomak) određenih vitalnih događaja (npr. živorođeni u statistici rođenih) i ukupnog broja stanovnika ili njegovih supkontingenata. Ovaj je omjer poznat pod nazivom stopa. Stopa je obično omjer veličine kao dijela i cijele pojave na 1000 jedinica promatrane pojave (npr. stanovnika). U literaturi su ove stope poznate kao periodične, i to poglavito godišnje, dok se kohortne stope odnose na određene generacije ili kontingente stanovništva, odnosno starosne skupine populacije rođene određenih godina.

Definicije i objašnjenja za izradu stopa s područja vitalne statistike preuzete su iz međunarodnih preporuka za prikupljanje i obradu podataka vitalne statistike i publikacija dr. Alice Wertheimer-Baletić, »Demografija (stanovništvo i ekonomski razvitak)«, Informator, Zagreb 1982. i isti autor, »Stanovništvo i razvoj«, MATE, Zagreb, 1999.

Pojam generacije se odnosi na skupinu ljudi rođenih u određenom razdoblju, u jednoj ili više kalendarskih godina.

Pojam kohorte označuje skupinu ljudi koja je međusobno povezana određenim «događajem» u specifičnom (određenom) razdoblju (npr. rođeni istih godina, vjenčani istih godina i sl.).

Analiza kohorte označuje metodu analiziranja podataka pojedinaca određene kohorte (skupine starosti) kroz njihov životni vijek ili za određeno vremensko razdoblje.

Uobičajena je podjela stopa na opće i specifične: opća stopa iskazuje odnos određene demografske pojave i cijele populacije odnosno određenih kontingenata stanovništva, dok specifične stope iskazuju taj omjer u odnosu na određene godine starosti, spol i sl. tih kontingenata.

Demografsko proučavanje nataliteta, odnosno fertiliteta, bavi se pojavom povezanom s reprodukcijom stanovništva.

Natalitet, odnosno fertilitet, pozitivne su komponente prirodnog kretanja stanovništva. Iako su to gotovo isti pojmovi, u stručnoj se literaturi pod pojmom natalitet podrazumijeva rodnost, dok se pod pojmom fertiliteta podrazumijeva plodnost. Oba se pojma odnose na istu pojavu, tj. na broj rođenja odnosno na broj živorođene djece.

Kad se promatra ukupan broj rođene djece, tj. broj živorođenih i mrtvorodenih, tada se time podrazumijeva ukupan natalitet ili ukupan fertilitet.

U demografskoj teoriji se pojavljuje, osim pojma fertilitet, i pojam fekonditet. Pod pojmom fekonditeta se podrazumijeva potencijalna, fiziološka plodnost ili sposobnost sudjelovanja u reprodukciji stanovništva (žene, muškarci, bračni par). Pod pojmom fertiliteta se podrazumijeva fiziološka sposobnost ili efektivna plodnost izražena brojem rođenih (živorođenih) za određeno razdoblje.

Za iskazivanje stopa nataliteta, odnosno fertiliteta, koristi se tzv. efektivni natalitet ili efektivni fertilitet pod kojim se podrazumijeva broj živorođene djece na određenom području u određenom razdoblju, najčešće kalendarska godina.

Pri mjerenju nataliteta u obzir se uzima omjer živorođene djece i ukupne populacije, dok se pri mjerenju fertiliteta uzima omjer broja rođene odnosno živorođene djece i ženske populacije u fertilnom odnosno reprodukcijском razdoblju.

Fertilno razdoblje ili razdoblje reprodukcije označuje ono razdoblje u životu jedinke kad je ona fizički zrela za sudjelovanje u reprodukciji. Smatra se da je razdoblje u kojemu je žena sposobna rađati u prosjeku od 15. do 49. godine života, dok je fertilno razdoblje kod muškaraca nešto dulje i kreće se u prosjeku između 15. i 64. godine starosti. U vitalnoj statistici je uobičajeno, i češće, pogotovu pri izračunu demografskih pokazatelja, korištenje podataka uz fertilitet žena.

Osim na temelju podataka prirodnog kretanja stanovništva, fertilitet ili plodnost stanovništva se proučava i na temelju podataka popisa stanovništva. Podaci o fertilitetu dobiveni popisom i podaci dobiveni iz podataka o rođenim, međusobno povezani, daju podatke o fertilitetu pojedinih generacija u prošlosti i fertilitetu sadašnjih generacija te se koriste u procjenjivanju fertiliteta budućih generacija.

Na ukupan broj stanovnika, odnosno na njegovo ukupno kretanje, osim komponenata prirodnog kretanja (rođenja i smrti) utiču i komponente mehaničkog kretanja, tzv. imigracije (useljenje) i emigracije (iseljenje). To znači da su imigracija i natalitet pozitivna, a emigracija i mortalitet negativna komponenta ukupnog kretanja stanovništva.

Na temelju komponenata prirodnog i mehaničkog kretanja stanovništva, te podataka popisa, izračunavaju se procjene ukupnog broja stanovnika i njegove strukture obzirom na spol i starost. Uobičajena je izrada procjene ukupnog broja stanovnika sredinom godine.

Procjena ukupnog broja stanovnika se izračunava prema formuli:

$$P = P_p + (N - M) + (I - E)$$

P - procjena broja stanovnika sredinom godine (30. lipnja)

P_p - podaci popisa

N - broj živorođene djece u promatranom razdoblju

M - broj umrlih u promatranom razdoblju

I - broj doseljenih osoba (imigracija) u promatranom razdoblju

E - broj odseljenih osoba (emigracija) u promatranom razdoblju

Pri izradi procjene broja stanovnika u godini popisa treba imati u vidu kritični moment popisa (u Bosni i Hercegovini svi popisi od 1961. godine do 1991. provedeni su 31. ožujka kao kritični moment popisa). Procjena broja stanovnika se odnosi na sredinu promatrane godine (30. lipnja), uz napomenu da se podaci o prirodnom i mehaničkom kretanju stanovništva izrađuju za kalendarsku godinu.

U navedenoj formuli podaci o prirodnom i mehaničkom kretanju pri izradi procjene broja stanovnika popisne godine uzimaju se za razdoblje od 1. travnja do 30. lipnja te popisne godine.

Za izradu procjene broja stanovnika u međupopisnom razdoblju koriste se podaci o prirodnom i mehaničkom kretanju stanovnika za razdoblje od 1. srpnja do 31. prosinca prethodne godine i od 1. siječnja do 30. lipnja promatrane godine (godine za koju se izrađuje procjena).

Procjena broja stanovnika za međupopisno razdoblje se izračunava prema formuli:

$$P_n = P_{n-1} + (N - M) + (I - E)$$

P_n - procjena broja stanovnika promatrane godine

P_{n-1} - procjena broja stanovnika prethodne godine

U nekim se zemljama procijenjeni broj stanovnika sredinom godine (Mid-year population) izračunava kao aritmetička sredina broja stanovnika početkom (1. siječnja) i koncem (31. prosinca) kalendarske (promatrane) godine.

U tome se slučaju procijenjeni broj stanovnika sredinom godine izračunava prema formuli:

$$P_s = \frac{P_1 + P_2}{2}$$

P_s - procjena broja stanovnika sredinom promatrane godine

P_1 - procjena broja stanovnika početkom promatrane godine

P_2 - procjena broja stanovnika koncem promatrane godine

U nastavku su date stope komponenata prirodnog kretanja stanovnika koje se najčešće upotrebljavaju pri analizi podataka statistike rođenih, njihovi nazivi i objašnjenja, matematičke formule za njihov izračun te značenje pojedinih znakova u datim formulama.

Opća stopa nataliteta je odnos broja živorođene djece tijekom jednogodišnjega razdoblja (kalendarske godine) i prosječnog broja stanovnika (procijenjeni broj stanovnika sredinom godine) za tu godinu, izračunata na 1000 stanovnika.

Stopa nataliteta pokazuje koliko se u jednoj kalendarskoj godini na određenome području prosječno rodilo djece na 1000 stanovnika. Drugim riječima, ta je stopa pokazatelj frekvencije rođenja ili koliko se prosječno rodilo djece na 1000 stanovnika, određenog područja-zemlje u promatranoj kalendarskoj godini.

Stopa nataliteta ili stopa rođenja je odnos (razlomak) koji u brojitelju sadrži broj rođenja u određenom razdoblju (kalendarska godina), a u imenitelju ukupan broj stanovnika sredinom promatrane godine.

Opća stopa nataliteta se izračunava prema formuli:

$$n = \frac{N}{P} \times 1000$$

n - opća stopa nataliteta iskazana u promilima (‰)

N - broj živorođene djece u promatranom razdoblju (kalendarska godina)

P - procjena broja stanovnika sredinom godine (30. lipnja)

Procjena broja stanovnika (u imenitelju) mora biti za identično područje na koje se odnosi i broj živorođene djece iskazane u brojkama.

Za opću stopu nataliteta u literaturi vezanoj za ovu tematiku uobičajen je naziv sirova stopa nataliteta ili opća stopa efektivnog nataliteta.

Efektivni fertilitet se odnosi na broj rođenih umanjen za broj mrtvorodene djece, odnosno uzima u razmatranje samo živorođenu djecu.

Na temelju podataka o rođenim izračunava se stopa ukupnog nataliteta (nu), koja uz podatak o broju živorođenih uzima u obzir i mrtvorodenu djecu.

Ta se stopa izračunava prema formuli:

$$nu = \frac{N_u}{P} \times 1000$$

nu - ukupna stopa nataliteta iskazana u promilima (‰)

N_u - ukupan broj rođene djece (živorođene i mrtvorodene) u promatranom razdoblju (kalendarska godina)

U praksi se najčešće upotrebljuje opća ili sirova stopa nataliteta, tj. stopa efektivnog nataliteta koja predstavlja broj živorođene djece na 1000 stanovnika.

Stopa mrtvorodjenih je odnos broja mrtvorodjenih u odnosu na ukupan broj živorođenih, a izračunava se prema formuli:

$$nm = \frac{N_{lfd}}{N} \times 1000$$

nm - stopa mrtvorodjenih iskazana u promilima (‰)

N_{lfd} - ukupan broj mrtvorodene djece u promatranom razdoblju (kalendarska godina)

Kratica lfd uzeta je iz pojma «late foetal death» (koristi se i pojam «still birth»), a odnosi se na mrtvorodene.

N - broj živorođene djece u promatranom razdoblju (kalendarska godina)

Stopa maskuliniteta pri rođenju pokazuje odnos živorođenih dječaka u odnosu na 1000 (češće i na 100) živorođenih djevojčica, a izračunava se prema formuli:

$$SNm = \frac{Nm}{Nf} \times 1000$$

SNm - stopa maskuliniteta pri rođenju

Nm - ukupan broj živorođene muške djece u promatranom razdoblju
(kalendarska godina)

Nf - ukupan broj živorođene ženske djece u promatranom razdoblju
(kalendarska godina)

Kako se prosječno rodi 1060 (ili 106) muške na 1000 živorođene ženske djece, pri izradi procjene živorođene djece prema spolu uzima se omjer 515 muške i 485 ženske živorođene djece od 1000 živorođenih (u Bosni i Hercegovini stopa maskuliniteta pri rođenju u razdoblju 1996-2005. kretala se između 1039 i 1099).

Međusobno djelovanje fertiliteta (nataliteta) i mortaliteta je uzrok promjenama u veličini (padu/rastu) stanovništva.

Prirodni priraštaj (Pp) je rezultat razlike broja živorođene djece i broja umrlih osoba tijekom kalendarske godine, a izračunava se prema formuli:

$$Pp = N - M$$

Pozitivna razlika ili višak broja živorođenih nad umrlim je prirodni priraštaj, dok je negativna razlika ili višak umrlih nad živorođenim prirodni pad stanovništva ili negativan prirodni priraštaj odnosno prirodno smanjenje ili prirodna depopulacija.

U slučaju jednakog broja živorođenih i umrlih riječ je o tzv. nultom priraštaju ili prirodnoj stagnaciji stanovništva, kada je osigurana jednostavna prirodna reprodukcija stanovništva ili njegovo obnavljanje u istom broju.

Prirodni priraštaj kao razlika broja živorođenih i umrlih se naziva i ravnoteža živorođenih i umrlih.

Stopa prirodnog rasta/pada računa se na 1000 stanovnika, a izračunava se prema formuli:

$$p = \frac{N - M}{P} \times 1000$$

p - stopa prirodnog priraštaja

M - broj umrlih osoba u promatranom razdoblju
(kalendarska godina)

U slučaju kada je $N > M$ riječ je o pozitivnom prirodnom priraštaju, a u slučaju da je $N < M$ riječ je o negativnom prirodnom priraštaju, odnosno o prirodnom padu stanovništva.

Osim prirodnog priraštaja, na temelju podataka vitalne statistike (o rođenim i umrlim) i neto salda migracije dobiva se ukupni porast stanovništva (određenog područja tijekom kalendarske godine ili za višegodišnje razdoblje).

Ukupni priraštaj stanovništva (U_p) se izračunava prema formuli:

$$U_p = (N - M) + (I - E)$$

Stopa ukupnog priraštaja se također računa na 1000 stanovnika, i to prema formuli:

$$S_u = \frac{U_p}{P} \times 1000$$

S_u - stopa ukupnog priraštaja

Osim stope prirodnog priraštaja često se izračunava tzv. vitalni indeks (V_i), kao odnos broja živorođene djece i broja umrlih osoba, tj. odnos broja živorođenih u odnosu na 100 umrlih osoba.

$$V_i = \frac{N}{M} \times 100$$

Vitalni indeks pokazuje kretanje biološke reprodukcije stanovništva određenog područja, a praktičan je za izračunavanja za manja područja (npr. gradove/općine), za koja se poglavito ne računa procijenjeni broj stanovnika za međupopisno razdoblje. Primjena mu je i za kraća vremenska razdoblja, to jest za kraće od jedne godine npr. mjesečno, tromjesečno, polugodišnje.

Kada je $V_i > 100$, znači da je riječ o pozitivnom prirodnom priraštaju na tom području za promatrano razdoblje, dok je u slučaju $V_i < 100$ riječ o negativnom prirodnom priraštaju odnosno o prirodnoj depopulaciji.

Kada je $V_i = 100$, riječ je o prirodnoj stagnaciji ili nultom prirodnom priraštaju stanovništva.

Obzirom na to da pokazatelj kao što je stopa nataliteta stavlja u odnos dva podatka: u brojitelju je intervalni pokazatelj (broj živorođenih ili rođenih tijekom kalendarske godine), a u imenitelju je trenutačni vremenski pokazatelj (broj stanovnika sredinom godine), smatra se aproksimativnim pokazateljem reprodukcije stanovništva.

Kako se pri izradi stope nataliteta uzima u obzir cjelokupna populacija, premda u reprodukciji stanovništva sudjeluje samo kontingent fertilnog stanovništva, to je i razlogom da se za analizu fertiliteta stanovništva na određenom području koriste tzv. preciznije mjere fertiliteta. Tim mjerama pripadaju stopa ukupnog fertiliteta i opća stopa fertiliteta.

Stopa ukupnog fertiliteta se izračunava kao odnos broja živorođene djece u promatranoj kalendarskoj godini i ukupnog stanovništva u fertilnom razdoblju iste promatrane godine.

Ukupno stanovništvo u fertilnom razdoblju se odnosi na žensko stanovništvo od 15. do 49. godine i muško stanovništvo od 15. do 64. godine starosti.

Stopa ukupnog fertiliteta (f_u) se izračunava prema formuli:

$$f_u = \frac{N}{P_f(15-49) + P_m(15-64)} \times 1000$$

f_u - stopa ukupnog fertiliteta

P_f - (15-49) žensko stanovništvo u fertilnom razdoblju

P_m - (15-64) muško stanovništvo u fertilnom razdoblju

Pri analizi demografskih podataka radi realnije slike o visini fertiliteta koristi se još preciznija mjera fertiliteta stanovništva, a to je opća stopa fertiliteta.

Opća stopa fertiliteta ili stopa ženskog fertiliteta (f_f) je odnos broja živorođene djece i ukupnog broja žena u fertilnom razdoblju u promatranoj kalendarskoj godini, računata, uobičajeno, na 1000 žena u fertilnom razdoblju.

$$f_f = \frac{N}{P_f(15-49)} \times 1000$$

Međutim, da bi se saznalo koje su to starosne skupine žena i kojim intenzitetom sudjeluju u reprodukciji stanovništva, računaju se tzv. specifične stope fertiliteta.

Specifična stopa fertiliteta (f_x) je odnos broja živorođene djece koju su rodile majke određene starosti (x) i prosječnog broja ženskog stanovništva iste starosti u promatranoj kalendarskoj godini, računate također na 1000 žena.

$$f_x = \frac{N_x}{P_{f,x}} \times 1000$$

x - promatrane godine starosti

f_x - specifična stopa fertiliteta

N_x - broj živorođene djece koju su rodile majke promatrane starosti (x)

$P_{f,x}$ - ukupan broj žena promatrane starosti (x)

Kada se specifične stope izračunavaju po jednogodišnjim godinama starosti, tj. $X=15, 16, \dots, 49$; ili $X=15-19, 20-24, \dots, 45-49$, tada niz tako izračunatih specifičnih stopa fertiliteta od 15. do 49. godine starosti čini tablice fertiliteta za promatranu kalendarsku godinu određenog područja.

Zbroj specifičnih stopa fertiliteta (starosti žena od 15. do 49. godine života u određenoj kalendarskoj godini) čini totalnu stopu fertiliteta (Total Fertility Rate – TFR, kratica u međunarodnoj literaturi), a izračunava se prema formuli:

$$TFR = \sum_{n}^{m} f_x$$

TFR - totalna stopa fertiliteta

n = 15 godina starosti žene

m = 49 godina starosti žene

Ova se formula koristi za izradu TFR-a prema jednogodišnjim starosnim skupinama žena.

Međutim, kako se pri iskazivanju podataka o rođenim češće koriste petogodišnje starosne skupine, TFR se u tom slučaju izračunava prema formuli:

$$TFR = 5 \sum_{n}^{m} f_x \left(\frac{5 N_x}{5 P_{f,x}} \right) : 1000$$

5 N_x - broj živorođene djece u promatranoj kalendarskoj godini koju su rodile žene stare od x do (x+5) godina (petogodišnje starosne skupine)

5 P_{f,x} - broj žena starih od x do (x+5) godina (petogodišnje starosne skupine) sredinom promatrane godine

TFR - se upotrebljuje kao reprezentativni pokazatelj razine fertiliteta pojedine zemlje odnosno nekog područja.

Specifične se stope prikazuju i grafički prema starosti žena, a dijagram ima oblik unimodalne distribucije.

Totalna stopa fertiliteta označuje vjerojatan prosječan broj živorođene djece koju bi rodila jedna prosječna žena promatrane generacije u fertilnom razdoblju pod uvjetom djelovanja istih specifičnih stopa fertiliteta kao i promatrane godine, bez utjecaja mortaliteta.

Kada TFR dosegne vrijednost 2,15 ili tzv. prag reprodukcije (prosječno 2,15 djece po jednoj ženi u fertilnom razdoblju), smatra se da je osigurana jednostavna reprodukcija u smislu obnavljanja generacija, ali pod uvjetom istog fertiliteta do svršetka fertilnog razdoblja žena.

Osim navedenih stopa fertiliteta (ukupnih i specifičnih obzirom na starost žena), izračunavaju se i stope fertiliteta obzirom na bračno stanje majke.

Stopa bračnog fertiliteta (fb) je odnos broja živorođene djece rođene u bračnim zajednicama i broja udanih žena u fertilnom razdoblju, računata, uobičajeno, na 1000 žena u fertilnom razdoblju.

Stopa bračnog fertiliteta se izračunava prema formuli:

$$fb = \frac{Nb}{Pf,b (15-49)} \times 1000$$

fb - stopa bračnog fertiliteta

Nb - broj živorođene djece rođene u bračnoj zajednici

Pf,b - (15-49) broj udanih žena u fertilnom razdoblju

Na isti se način izračunava stopa izvanbračnog fertiliteta, s tim da se stavlja u odnos broj izvanbračne živorođene djece (brojitelj) i broj neudanih žena u fertilnom razdoblju (imenitelj).

Kao pokazatelj rođenja izvanbračne djece iskazuje se i njihov udio (%) u odnosu na ukupan broj živorođene djece.

Uz navedene stope fertiliteta izračunavaju se i stope fertiliteta prema školskoj spremi majki živorođene djece, gdje se stavlja u odnos broj živorođene djece od majki određene školske spreme i broj žena u fertilnom razdoblju te iste školske spreme.

Također se izračunavaju stope fertiliteta prema nacionalnoj - etničkoj pripadnosti majki živorođene djece, prema zanimanju npr. za poljoprivredno i nepoljoprivredno stanovništvo i sl.

Obzirom da se fertilitet stanovništva izračunava i na temelju podataka popisa, pogotovu stope prema školskoj spremi, nacionalnoj - etičkoj pripadnosti, zanimanju i sl., iz podataka tekuće vitalne statistike te stope praktično je izračunavati u godinama popisa, kad su na raspolaganju detaljni podaci o strukturi stanovništva prema raznim, a među njima, i navedenim modalitetima.

Kako povećani natalitet omogućuje povećanje biološke reprodukcije stanovništva, te su dvije veličine u normalnim socioekonomskim okolnostima međusobno proporcionalne. Porast jedne izaziva porast druge veličine.

Stope prirodnog kretanja stanovništva su i pokazatelji reprodukcije stanovništva određenog područja. Međutim, temeljni pokazatelji reprodukcije stanovništva jesu tzv. bruto i neto stope reprodukcije. Te se stope temelje na ukupnom broju ženske živorođene djece, broju žena u fertilnom razdoblju i smrtnosti žena u tome razdoblju (15-49 godina).

Reprodukcija (biološka) stanovništva je proces obnavljanja generacija unutar stanovništva u kojemu zajednički sudjeluju fertilitet i mortalitet.

Stope reprodukcije ženskog stanovništva pokazuju koji će prosječan broj živorođene ženske djece imati žene iste starosne skupine, tj. u kojoj će se mjeri one reproducirati.

Dok se bruto stopa reprodukcije kao proces reprodukcije stanovništva temelji na postojećem fertilitetu uz pretpostavku da će sve žene u fertilnom razdoblju doživjeti 49. godinu života, neto stopa reprodukcije uz postojeći fertilitet uzima u obzir i smrtnost žena u tom razdoblju.

Bruto stopa reprodukcije (RB) izračunava se kao zbroj specifičnih stopa fertiliteta, s tim da se ne uzimaju u obzir sva živorođena, već samo ženska djeca.

$$RB = \sum_n^m \frac{Nf,x}{Pf,x}$$

RB - bruto stopa reprodukcije

Nf,x - broj živorođene ženske djece koju su rodile majke promatrane starosti (x)

Pf,x - ukupan broj žena promatrane starosti (x)

Bruto stopa reprodukcije pokazuje prosječan broj ženske djece koju bi sada živorođena djevojčica rodila tijekom svog fertilnog razdoblja života (15- 49 godina), pod uvjetom da fertilitet ostane isti kao i fertilitet generacije žena u promatranoj godini i da ni jedna živorođena djevojčica ne umre prije navršene 49. godine života.

Neto stopa reprodukcije ženskog stanovništva uzima u obzir i mortalitet žena u fertilnom razdoblju.

Neto stopa reprodukcije se definira kao prosječan broj živorođene djece koju će roditi sada živorođena djevojčica tijekom svog fertilnog razdoblja uzimajući u obzir sadašnje specifične stope fertiliteta i mortaliteta.

Za izračun neto stope reprodukcije (R_n) uz podatak o fertilitetu koriste se i tablice mortaliteta, tj. množenjem bruto stopa reprodukcije srednjom vrijednošću doživljenja za živorođeno žensko dijete u starosti od 15. do 49. godine.

$$R_n = RB \times L_f(15-49)$$

R_n - neto stopa reprodukcije

$L_f(15-49)$ - srednja vrijednost doživljenja da će živorođeno žensko dijete doživjeti starost od 15 do 49 godina

Ista se stopa izračunava i tako da se zbroj specifičnih stopa fertiliteta množi sa srednjom vrijednosti doživljenja za živorođeno žensko dijete starosti od 15 do 49 godina.

$$R_n = \sum_n^m \left(\frac{Nf,x}{Pf,x} \right) \times L_f(15-49)$$

Ovdje treba napomenuti da vjerojatnost doživljenja određene starosti, između ostalog, ovisi i o smrtnosti (sadašnje) te iste starosne skupine.

Pri procjeni broja stanovnika prema spolu i starosti u međupopisnom razdoblju najčešće se ta procjena izrađuje po petogodišnjim starosnim skupinama i u tom se slučaju stopa reprodukcije izračunava prema formuli:

$$R_n = \sum_n^m 5 \left(\frac{5 N_{f,x}}{5 P_{f,x}} \right) \times L_f(15-49)$$

U ovom je slučaju u brojitelju broj živorođene ženske djece rođene od majki starih x godina pomnožen sa 5 (pet), dok je u nazivniku ukupan broj žena starih x godina pomnožen sa 5 (pet), gdje je x petogodišnja starosna skupina.

Neto stopa reprodukcije pokazuje obim reprodukcije sljedeće generacije žena u odnosu na sadašnje.

U stručnoj literaturi (vidjeti publikacije dr. Alice Wertheimer-Baletić »Demografija (stanovništvo i ekonomski razvitak)«, Informator, Zagreb 1982, i isti autor »Stanovništvo i razvoj«, MATE, Zagreb, 1999) se navodi da ako neto stopa reprodukcije iznosi 1,0 znači da će svaka živorođena djevojčica tijekom svog fertilnog razdoblja roditi jednu djevojčicu, a time se ostvaruje jednostavna reprodukcija ženskog stanovništva. Kada je neto stopa reprodukcije manja od 1,0, dotična se populacija nalazi na pragu depopulacije, jer se žensko stanovništvo generacijski više ne reproducira. U slučaju kada je neto stopa reprodukcije iznad 1,0 omogućena je proširena reprodukcija ženskog stanovništva.

Sve navedene stope se izračunavaju na temelju podataka o živorođenim, osim stope ukupnog nataliteta, koja uz ukupan broj živorođenih uzima u obzir i mrtvorođenu djecu. Podaci o broju mrtvorođene djece češće se koriste pri analizi pokazatelja zdravstvenog stanja određene populacije, a ne toliko pri izradi demografskih pokazatelja.

3. ORGANIZACIJA I PROVEDBA ISTRAŽIVANJA

Prema Zakonu o statistici Bosne i Hercegovine («Službeni glasnik BiH» br. 26/04 i 42/04), Agencija za statistiku BiH je nadležna, sukladno međunarodno prihvaćenim standardima, izrađivati i objavljivati statističke podatke, a na temelju podataka koje dostave entitetski zavodi.

Prema članku 6. Zakona o statistici u Federaciji Bosne i Hercegovine («Službene novine Federacije BiH» broj 63/03), nadležno federalno tijelo za poslove statistike u Federaciji je Federalni zavod za statistiku.

Federalni zavod ima u županijama svoje organizacijske jedinice za statistiku koje prikupljaju potrebite podatke od županijskih tijela uprave i drugih institucija, kao i gradskih odnosno općinskih službi za upravu i svih drugih pravnih i fizičkih osoba koje su određene kao izvještajne jedinice.

Prema članku 4. Zakona o statistici Republike Srpske («Službeni glasnik Republike Srpske» broj 85/03), nadležno tijelo za poslove statistike u Republici Srpskoj je Republički zavod za statistiku.

Sukladno članku 18, odnosno članku 9, entitetskih zakona o statistici («Službene novine Federacije BiH» broj 63/03 i «Službeni glasnik Republike Srpske» broj 85/03), proizvodnja statistike se utvrđuje Programom i Planom rada, koji osiguravaju i realiziranje Statističkog programa BiH.

Program određuje: naziv istraživanja (aktivnosti), sadržaj i vrijeme provedbe, tko je obvezan dati podatke i u kojem roku, obveze nadležnog statističkog tijela i organizacija u provedbi istraživanja, te rokove za obradu i distribuiranje rezultata istraživanja.

3.1. OBUHVAT

U ovom istraživanju o rođenima prikupljaju se podaci za sve rođene (živorođene i mrtvorođene) koji su upisani u matičnu knjigu rođenih bez obzira na to jesu li rođeni na teritoriju Bosne i Hercegovine ili u inozemstvu, i bez obzira na državljanstvo.

3.2. TERITORIJALNA ORGANIZACIJA

Podaci se prikupljaju za cijeli teritorij Bosne i Hercegovine, a evidentiraju se podaci za naselja, općine i županije prema važećoj teritorijalnoj organizaciji koja je na snazi u vrijeme provedbe istraživanja, odnosno popunjavanja tiskanica.

3.3. SUDIONICI ISTRAŽIVANJA

U pripremi i provedbi istraživanja statistike rođenih sudjeluju Agencija za statistiku BiH, Federalni zavod za statistiku Federacije BiH, Republički zavod za statistiku Republike Srpske, županijska tijela uprave, općinske službe za upravu i matični uredi.

Matičar upisuje u matičnu knjigu rođenih svako živorođeno i mrtvorođeno dijete koje je rođeno na području matičnoga ureda, odnosno matičnog područja za koje je nadležan, popunjava statističke tiskanice te ih dostavlja, posebice za svaki mjesec, nadležnom tijelu za poslove statistike.

Matičar je obvezan najprije ustvrditi gdje se slučaj rođenja dogodio i izvršiti upis u matičnu knjigu rođenih, sukladno propisima vezanim za vođenje matičnih knjiga, tek onda kad utvrdi da je mjesto rođenja na području matičnog ureda, odnosno matičnog područja za koje je on nadležan.

Matičar upisuje u matičnu knjigu rođenih i činjenicu rođenja koja se dogodila u inozemstvu. U ovom slučaju matičar obavlja upis činjenice rođenja nastalih u inozemstvu sukladno članku 34. Uredbe o matičnim knjigama i popunjava tiskanicu DEM-1 ako je majka imala prebivalište ili boravište na području za koje je nadležan njegov matični ured, odnosno matično područje.

3.4. ROKOVI ZA PRIKUPLJANJE, OBRADU I DISEMINACIJU PODATAKA

Rokovi za prikupljanje, obradu i diseminaciju podataka statistike rođenih su određeni planovima i programima rada Agencije za statistiku i entitetskih zavoda.

Statističko izvješće o rođenju matičar mora ispuniti odmah prigodom upisa činjenice rođenja u matičnu knjigu rođenih.

Podaci se iz matične knjige rođenih prenose na tiskanicu DEM-1. Odgovore na pitanja koja nisu evidentirana u matičnoj knjizi rođenih prepisuje iz Prijave o rođenju (Prijava porođaja), odnosno traži ih od osobe koja je došla prijaviti upis činjenice rođenja. Matičar je odgovoran za točnost i potpunost podataka na tiskanici DEM-1.

Popunjene tiskanice dostavlja nadležnom uredu za poslove statistike najkasnije do trećeg u mjesecu za prethodni mjesec.

Rok obrade pojedinačnih podataka prikupljenih na Statističkom izvješću o rođenju (DEM-1) za proteklu godinu i izrade rezultata, prema godišnjim planovima statističkih zavoda, je 30. lipnja tekuće godine.

4. INSTRUMENTI ISTRAŽIVANJA

Za svaki upis u matičnu knjigu rođenih matičar za svako živorođeno ili mrtvorodeno dijete popunjava Statistički listić o rođenju (tiskanica DEM-1).

Odgovor se daje upisivanjem podataka ili zaokruživanjem jednog od brojeva (šifri) ponuđenih uz moguće odgovore.

Matičar je dužan na svako pitanje u statističkom listiću upisati točan odgovor prema uputi za popunjavanje Statističkog listića o rođenju.

Kod višestrukih porođaja, neovisno o tomu jesu li živorođena ili mrtvorodena djeca, popunjava se za svako dijete Statistički listić o rođenju, i to onim redom kojim su se djeca rađala, odnosno kojim su upisivana u matičnu knjigu rođenih.

Kao dio instrumentarija u statistici rođenih koriste se i određeni šifarnici-kodeksi. U nastavku se daju kodeksi koji su usuglašeni između entitetskih zavoda.

PRILOG 1

KODEKS ŠIFARA ZA PITANJE O NACIONALNOJ – ETNIČKOJ PRIPADNOSTI

Nacionalna – etnička pripadnost	šifra
Nacionalno se izjasnili:	
Bošnjaci (Muslimani)	01
Crnogorci	02
Hrvati	03
Makedonci	04
Slovenci	05
Srbi	06
Jugoslaveni.....	07
Albanci	08
Austrijanci	09
Bugari	10
Česi	11
Grci	12
Talijani	13
Židovi	14
Mađari	15
Nijemci	16
Poljaci	17
Romi	18
Rumunji	19
Rusi	20
Rusini	21
Slovaci	22
Šokci.....	23
Bunjevci.....	24
Turci	25
Ukrajinci	26
Vlasi	27
Ostali (upisana nacionalna pripadnost koja nije naprijed navedena)	28
Nisu se nacionalno izjasnili ni opredijelili.....	41
Izjasnili se u smislu regionalne pripadnosti (Bosanac, Hercegovac, Krajišnik, Srijemac, Slavonac.....)	42
nepoznato	99

KODEKS ŠIFARA ZA PITANJE O VJEROISPOVIJEDI

Vjeroispovijed	šifra
islamska (muslimanska)	01
judaistička (mojsijeva, židovska)	02
katolička	03
pravoslavna	04
protestantska (evangelisti, adventisti, baptisti, Jehovini svjedoci)	05
vjeroispovijed koja nije navedena	06
nije vjernik (ateist)	07
nepoznato (upisan nečitak, nejasan odgovor ili odgovor nije upisan)	99

KODEKS ŠIFARA ZA PITANJE O ŠKOLSKOJ SPREMI

Školska sprema	šifra
bez škole	01
1-4 razreda osnovne škole	02
5-7 razreda osnovne škole	03
osnovna škola	04
srednja škola:	
- škole za zanimanja u trajanju 2-3 godine	05
- škole za zanimanja u trajanju od 4 godine i gimnazije	06
VKV specijalisti	07
viša škola i I. (VI) stupanj fakulteta	08
fakulteti i umjetničke akademije	09
magisterij	10
doktorat	11
nepoznato	99

KODEKS ŠIFARA ZA STRANU DRŽAVU

Strana država **šifra**

Šifra zemlje prema **Kodeksu ISO 3166**

Skraćeni Kodeks

Albanija.....	008
Australija.....	036
Austrija.....	040
Belgija.....	056
Bosna i Hercegovina.....	070
Češka Republika.....	203
Danska.....	208
Francuska.....	250
Hrvatska.....	191
Iran (Islamska Republika).....	364
Italija.....	380
Srbija	688
Montenegro.....	499
Kanada.....	124
Luksemburg.....	442
Makedonija (Republika bivše Jugoslavije).....	807
Nizozemska.....	528
Norveška.....	578
Novi Zeland.....	554
Njemačka.....	276
SAD.....	840
Saudijska Arabija.....	682
Slovačka (Slovačka Republika).....	703
Slovenija.....	705
Švedska.....	752
Švicarska.....	756
Turska.....	792
Ujedinjeni Arapski Emirati.....	784
Velika Britanija.....	826
nepoznato.....	999
nema strane države - ostaviti prazno ili.....	000

KODEKS ŠIFARA ZA PITANJA O AKTIVNOSTI

Pitanje	Mogući odgovori	šifra
Aktivnost (zanimanje)		
	Standardna klasifikacija zanimanja (ISCO 88)	
	<u>Skraćeni kodeks</u>	
	funkcionari i članovi zakonodavnih tijela, funkcionari državnih tijela, udruga i organizacija.....	11
	ravnatelji velikih poduzeća, ustanova i njihovih dijelova.....	12
	ravnatelji malih poduzeća, ustanova.....	13
	stručnjaci i znanstvenici fizikalnih, kemijskih, matematičkih i tehničko-tehnoloških znanosti.....	21
	zdravstveni stručnjaci i stručnjaci bioloških, biotehničkih, biokemijskih i srodnih znanosti.....	22
	stručnjaci za izobrazbu.....	23
	drugi stručnjaci i znanstvenici (u poslovnim, društveno-humanističkim i srodnim djelatnostima).....	24
	tehničari tehničkih struka.....	31
	tehničari i asistenti u zdravstvu, veterinarstvu, biologiji, biotehnici i srodna zanimanja.....	32
	suradnici odgajatelja, instruktori, nastavnici praktične nastave i srodna zanimanja.....	33
	komercijalni, poslovno-upravni i javno-upravni stručni suradnici.....	34

uredski službenici.....	41
službenici za poslovanje sa strankama.....	42
uslužna zanimanja.....	51
modeli, prodavači i demonstratori.....	52
poljoprivredni, lovno-uzgojni, šumski i ribarski djelatnici.....	61
rudarska i građevinska zanimanja.....	71
obrađivači metala, strojarski monter, elektromonteri i mehaničari.....	72
precizni mehaničari, keramičari, staklari i tiskari.....	73
neindustrijski prerađivači hrane, drveta, tekstila, kože i srodna zanimanja.....	74
rukovatelji strojevima.....	81
rukovatelji opremom u procesnoj indus- triji i sastavljači proizvoda.....	82
vozači i rukovatelji motornih vozila, pokretnih strojeva i brodska posada.....	83
jednostavna prodajna i uslužna zanimanja.....	91
jednostavna poljoprivredna, šumarska i ribarska zanimanja.....	92
jednostavna rudarska, građevinska, pro izvodna , transportna i srodna zanimanja.....	93
ribarska zanimanja.....	92
jednostavna rudarska, građevinska, pro- izvodna, transportna i srodna zanimanja	93
zanimanja za jednostavne poslove drugdje nerazvrstana.....	99

vojna zanimanja.....	01
nema zanimanja (umirovljenik, kućanica, učenik, student, invalid i dr.).....	00

Položaj u aktivnosti

Ako postoji zanimanje (šifra različita od 00)

obavlja zanimanje u radnom odnosu
ili samostalno 1

ne obavlja zanimanje jer traži prvo ili
ponovno uposlenje i sl..... 2

Ako ne postoji zanimanje (šifra 00)

osoba s osobnim prihodom
(umirovljenik-starosni, invalidski i obiteljski)..... 3

izdržavana osoba
(kućanica, učenik, student i dr.)..... 4

osobe na radu ili boravku u inozemstvu..... 5

ostali 6

nepoznato 9

Položaj u uposlenosti

Ako je u pitanju "20a." i "27a." šifra "1"
zaokružiti jednu od šifara

uposlenik 1

poslodavac..... 2

samouposlenik..... 3

pomoćni član kućanstva 4

nepoznato 9

PRILOG 2

SPISAK TABLICA ZA RAZINU BOSNE I HERCEGOVINE

U svim tablicama koje se daju u publikacijama starost se izražava u navršenim godinama. To je izvedeno obilježje koje se izvodi nakon kontrole osnovnog skupa.

Starost majke u trenutku rođenja djeteta se izražava u navršenim godinama života, a izračunava se na temelju podataka o nadnevku rođenja djeteta i nadnevku rođenja majke.

Starost oca u trenutku rođenja djeteta se izražava u navršenim godinama života, a izračunava se na temelju podataka o nadnevku rođenja djeteta i nadnevku rođenja oca.

Trajanje braka u trenutku rođenja djeteta se izražava u navršenim godinama života, a izračunava se na temelju podataka o nadnevku rođenja djeteta i nadnevku sklapanja braka roditelja.

Prigodom tabeliranja podataka treba voditi računa o tome je li majka izočna iz prebivališta dulje od godinu dana i je li u inozemstvu. Ako jeste sva ova rođenja treba iskazati u tablici kao zasebnu kategoriju. Ovo je bitno zbog izrade procjena stanovnika.

a) Živorodeni

1. Živorodeni prema mjestu rođenja, stručnoj pomoći i bračnosti majke

Mjesto rođenja i pomoć pri rađanju:

Zdravstvena ustanova

Drugo mjesto uz pomoć:

liječnika,
diplomirane babice,
druge osobe.

Bračnost:

prvi,
drugi,
treći i više,
izvanbračno,
nahoče,
nepoznato.

2. Živorodeni prema spolu, redu rođenja i starosti majke

Starost majke: manje od 15 god., 15-19 itd., 55 i više (5-godišnje starosne skupine).

Red rođenja živorođene djece: prvo, drugo, treće, četvrto, peto i više, nepoznato.

3. Živorodeni prema starosti i godini rođenja majke i redu rođenja

Starost majke: pojedinačne godine starosti (12,13,... 49 i 50 i više, nepoznato) i godina rođenja majke (npr. u 2005. - starost majke 12 godina, a godina rođenja može biti 1993. i 1992).

Red rođenja živorođene djece: prvo, drugo, treće, četvrto, peto i više, nepoznato.

4. Živorodeni prema bračnom statusu, starosti i godini rođenja majke

Bračni status: u braku,
izvan braka.

Starost majke: pojedinačne godine starosti (12,13,... 49 i 50 i više, nepoznato) i godina rođenja majke (npr. u 2005. - starost majke 12 godina, a godina rođenja može biti 1993. i 1992).

5. Živorodeni po mjesecu rođenja i danu

Mjesec rođenja: siječanj, veljača ... prosinac.

Dan rođenja: prvi, drugi, itd. do svršetka svakog mjeseca.

6. Živorodeni prema starosti majke i oca i redu rođenja

Starost majke i oca: manje od 15 god., 15-19 itd., 55 i više
(5-godišnje starosne skupine).

Red rođenja živorođene djece: prvo, drugo, treće,
četvrto, peto i više, nepoznato.

7. Živorodeni prema starosti i bračnosti majke i redu rođenja

Starost majke: manje od 15 god., 15-19 itd., 55 i više
(5-godišnje starosne skupine).

Bračnost:

prvi,
drugi,
treći i više,
izvanbračno,
nahoče,
nepoznato.

Red rođenja živorođene djece: prvo, drugo, treće,
četvrto, peto i više, nepoznato.

8. Živorodeni, izvanbračni prema starosti majke i redu rođenja

Starost majke: manje od 15 god., 15-19 itd., 55 i više
(5-godišnje starosne skupine).

Red rođenja živorođene izvanbračne djece: prvo, drugo, treće,
četvrto, peto i više, nepoznato.

9. Živorodeni prema školskoj spremi majke i oca

Školska sprema majke i oca, razina najviše završene škole:
bez škole,
1-4 razreda osnovne škole,
5-7 razreda osnovne škole,
osnovna škola,
srednja škola,
viša škola,
visoka škola,
magisterij,
doktorat,
nepoznato.

10. Živorodeni prema aktivnosti majke i oca

Aktivnost majke i oca:
aktivna osoba koja obavlja zanimanje,
aktivna osoba koja ne obavlja zanimanje,
osobe s osobnim prihodom,
uzdržavane osobe,
osobe koje borave u inozemstvu,
nepoznato.

11. Živorodeni prema nacionalnoj pripadnosti i starosti majke

Nacionalna pripadnost prema klasifikaciji nacionalne pripadnosti

Starost majke: manje od 15 god., 15-19 itd., 55 i više
(5-godišnje starosne skupine).

12. Živorodeni prema nacionalnoj pripadnosti majke i redu rođenja

Nacionalna pripadnost prema klasifikaciji nacionalne pripadnosti.

Red rođenja živorođene djece: prvo, drugo, treće,
četvrto, peto i više, nepoznato.

13. Živorodena bračna djeca prema nacionalnoj pripadnosti majke i oca

Nacionalna pripadnost prema klasifikaciji nacionalne pripadnosti.

14. Višestruki porođaji prema starosti majke i spolu djeteta
po vrsti porođaja i vitalitetu

Starost majke: do 15 god., od 15 do 55 i više pojedinačne godine starosti.

Vrsta porođaja:

dvostruki,
trostruki i više.

Vitalitet djeteta:

živorodeno dijete
mrtvorodeno dijete.

15. Živorodeni prema starosti majke i spolu djeteta u gradskim i ostalim naseljima

Starost majke: 10-14, 15-19, itd. do 55 i više (5-godišnje skupine starosti).

16. Živorodena bračna djeca prema starosti majke i spolu djeteta
u gradskim i ostalim naseljima

Starost majke: 10-14, 15-19, itd. do 55 i više (5-godišnje skupine starosti).

b) Mrtvorodeni

17. Mrtvorodeni prema spolu, redu rođenja i starosti majke

Starost majke: manje od 15 god., 15-19 itd., 55 i više
(5-godišnje starosne skupine).

Red rođenja: prvo, drugo, treće, četvrto, peto i više, nepoznato.

18. Mrtvorodeni prema starosti majke i spolu djeteta
u gradskim i ostalim naseljima

Starost majke: manje od 15 god., 15-19 itd., 55 i više
(5-godišnje starosne skupine).

19. Mrtvorodeni prema mjestu rađanja, stručnoj pomoći i bračnosti

Mjesto porođaja i pomoć pri porodu:

Zdravstvena ustanova.

Drugo mjesto uz pomoć:
liječnika,
diplomirane babice,
druge osobe.

Bračnost:
prvi,
drugi,
treći i više,
izvanbračno,
nahoče,
nepoznato.

6. LITERATURA

1. Ustav Bosne i Hercegovine, 1995. (Aneks 4 Daytonskog mirovnog sporazuma)
2. Uredbe sa zakonskom snagom o matičnim knjigama («Službeni list SRBiH» broj 20/92)
3. Zakon o matičnim knjigama Republike Srpske («Službeni glasnik Republike Srpske» broj 18/1999)
4. Uputa o vođenju matičnih knjiga («Službeni list SRBiH» broj 21/93)
5. Uputa o vođenju matičnih knjiga («Službeni glasnik Republike Srpske» broj 21/99)
6. Pravilnik o tiskanicama i načinu vođenja evidencije o jedinstvenim matičnim brojevima građana i o upisivanju matičnog broja u matične knjige («Službeni list SRBiH» br. 27/80 i 8/88)
7. Obiteljski zakon Federacije BiH («Službene novine FBiH» br. 35/05 i 41/05)
8. Obiteljski zakon Republike Srpske («Službeni glasnik RS» broj 54/02)
9. Zakon o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina («Službeni glasnik BiH» broj 12/03)
10. Zakon o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u BiH, («Službeni glasnik BiH» broj 5/04)
11. Zakon o državljanstvu («Službeni glasnik BiH» broj 13/99)
12. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o državljanstvu BiH («Službeni glasnik BiH» br. 41/02,6/03,14/03 i 82/05)
13. Zakon o prebivalištu i boravištu državljana BiH («Službeni glasnik BiH» broj 32/01)
14. Zakon o kretanju i boravku stranaca i azilu («Službeni glasnik BiH» broj 29/03)
15. Zakon o statistici Bosne i Hercegovine («Službeni glasnik BiH» broj 26/04)
16. Zakon o statistici u Federaciji Bosne i Hercegovine («Službene novine Federacije BiH» broj 63/03)
17. Zakon o statistici Republike Srpske («Službeni glasnik Republike Srpske» broj 85/03)
18. Dr. Alice Wertheimer-Baletić: »Demografija (stanovništvo i ekonomski razvitak)«,

Informator, Zagreb 1982.

19. Dr. Alice Wertheimer-Baletić: »Stanovništvo i razvoj«, MATE, Zagreb, 1999.
20. Handbook of Vital Statistics System and Methods, Studies and Methods, Series F No. 35, Volume I., United Nations, New York, 1991.
21. Principles and Recommendations for a Vital Statistics System, Revision 2, United Nations, New York, 2001)